

Fakulteta za pravo in ekonomijo

Magistrski študij prava

Domen Hočevar

PRAVNE IN USTAVNOPRAVNE DILEME ODPRAVE OMEJITEV UMETNE
OPLODITVE V SLOVENIJI: VPRAŠANJE NOVE OBLIKE NEENAKOSTI

Magistrska naloga

Mentor: doc. dr. Dušan Štrus

Šenčur, 2025

Fakulteta za pravo in ekonomijo

Magistrski študij prava

Domen Hočevar

PRAVNE IN USTAVNOPRAVNE DILEME ODPRAVE OMEJITEV
UMETNE OPLODITVE V SLOVENIJI: VPRAŠANJE NOVE OBLIKE
NEENAKOSTI

Magistrska naloga

Mentor: doc. dr. Dušan Štrus

Šenčur, 2025

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojemu mentorju, doc. dr. Dušanu Štrusu, za strokovno vodenje, podporo in dragocene usmeritve skozi celoten proces nastajanja te magistrske naloge.

Posebna zahvala gre tudi moji ženi, Dolores Hočevar, za njeno nenehno razumevanje in podporo v času raziskovanja in pisanja naloge.

Seznam uporabljenih kratic in okrajšav

BGH – Bundesgerichtshof (Zvezno vrhovno sodišče Nemčije)

CRIN – Child Rights International Network

DZ – Družinski zakonik

EKČP – Evropska konvencija o človekovih pravicah

ESČP – Evropsko sodišče za človekove pravice

EU – Evropska unija

IZRS – Inštitut za raziskovanje spolnosti

MAR – Medically Assisted Reproduction (umetna oploditev z biomedicinsko pomočjo)

OBMP – Oploditev z biomedicinsko pomočjo

Oviedska konvencija – Konvencija o človekovih pravicah in biomedicini (1997)

RS – Republika Slovenija

SOU – Statens Offentliga Utredningar (uradna poročila Kraljevine Švedske)

UK – Združeno kraljestvo (United Kingdom)

URS – Ustava Republike Slovenije

US RS – Ustavno sodišče Republike Slovenije

ZIRD – Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti

ZPZ – Zakon o partnerski zvezi

ZS – Zakon o sodiščih

ZZNPOB – Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo

ZZNPOB-A – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo

Povzetek

Magistrska naloga obravnava pravne in ustavnopravne dileme odprave omejitev postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo v Republiki Sloveniji. Osrednje raziskovalno vprašanje se nanaša na skladnost obstoječe zakonske ureditve z ustavnimi načeli, predvsem z načelom enakosti pred zakonom (14. člen URS 1991), pravico do družinskega življenja (53. člen URS 1991) in svobodno odločanje o rojstvu otrok (55. člen URS 1991). Analiza je bila izvedena na podlagi deskriptivne, primerjalnopravne in normativne metode, vključujoč tudi sodno prakso US RS in ESČP.

Naloga ugotavlja, da je slovenski pravni red v preteklosti vzdrževal izključujočo ureditev, ki je omogočala dostop do OBMP zgolj raznospolnim parom. Prelom predstavlja odločba US RS iz leta 2024, ki je to ureditev razglasila za neustavno v delu, ki izključuje samske ženske in ženske v istospolnih zvezah. Vendar pa odprava ene oblike diskriminacije razkriva novo neenakost: popolna prepoved nadomestnega materinstva v Sloveniji pomeni, da moški posamezniki in moški v istospolnih zvezah še vedno nimajo dostopa do pravnih poti za uresničitev starševstva.

Primerjalnopravna analiza z državami, kot so Španija, Francija, Švedska in Velika Britanija, je pokazala, da so druge jurisdikcije že uvedle različne oblike širšega dostopa do OBMP, hkrati pa uredile pravne posledice darovanja gamet in nadomestnega materinstva. Naloga poudari pomen varovanja otrokove koristi, ustavne skladnosti in preprečevanja diskriminacije pri oblikovanju prihodnje zakonodaje.

V zaključku naloga predlaga spremembe de lege ferenda, med drugim razširitev kroga upravičencev do OBMP, ponovno presojo ustavnosti popolne prepovedi nadomestnega materinstva in ustanovitev etičnega svetovalnega telesa. Ključni cilj reform mora biti celovita, pravična in ustavnopravno skladna ureditev, ki upošteva raznolikost sodobnih družinskih oblik in spoštuje temeljne človekove pravice.

Ključne besede: umetna oploditev, biomedicinska pomoč, diskriminacija, nadomestno materinstvo, enakost.

Summary

This master's thesis explores the legal and constitutional dilemmas arising from the removal of restrictions on medically assisted reproduction (MAR) in the Republic of Slovenia. The central research question concerns the compatibility of the existing legal framework with constitutional principles, particularly the right to equality before the law (Article 14 URS 1991), the right to family life (Article 53 URS 1991), and the freedom to decide on childbirth (Article 55 URS 1991). The research employs descriptive, comparative, and normative methods, and draws upon the case law of the Constitutional Court of Slovenia and the European Court of Human Rights (ECHR).

The thesis finds that Slovenia's legal system has historically maintained a restrictive regime that limited access to MAR to heterosexual couples only. A turning point occurred with the Constitutional Court's 2024 decision, which declared such limitations unconstitutional with regard to single women and same-sex female couples. However, the removal of one form of discrimination reveals a deeper systemic inequality: the complete prohibition of surrogacy means that single men and male same-sex couples still lack access to any legally viable path to parenthood.

Comparative legal analysis of jurisdictions such as Spain, France, Sweden, and the United Kingdom shows that several countries have already introduced more inclusive MAR policies and legal recognition of surrogacy and gamete donation. The thesis emphasizes the importance of child welfare, constitutional conformity, and anti-discrimination principles when shaping future legal reforms.

In conclusion, the thesis proposes *de lege ferenda* reforms including expanding the eligibility criteria for MAR, reassessing the constitutionality of the surrogacy ban, and establishing an independent ethical advisory body. The overarching aim should be the creation of a comprehensive, fair, and constitutionally sound legal framework that respects the diversity of modern families and upholds fundamental human rights.

Keywords: medically assisted reproduction, biomedical assistance, discrimination, surrogacy, equality.

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisani/-a študent/-ka Domen Hočevar, z vpisno številko 36233006, vpisan/-a na študijski program Pravni magistririj, rojen/-a 30. 12. 2000 v kraju Kranj

izjavljam,

da je zaključno delo z naslovom Pravne in ustavnopravne dileme odprave omejitve umetne oploditve v Sloveniji: vprašanje nove oblike neenakosti, ki sem ga napisal/-a pod mentorstvom doc. dr. Dušana Štrusa,

- izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- da so dela in mnenja drugih, ki sem jih uporabil v zaključnem delu, ustrezno citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobil/-a vsa potrebna dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo,
- da se zavedam, da je plagiatorstvo kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah (Ur. l. RS št. 16/07 - UPB3),
- da se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo, za moj status na fakulteti ter ukrepov Fakultete za pravo in ekonomijo v skladu z njenimi pravili,
- da je elektronska oblika vsebinsko identična tiskani obliki dela.

Kraj, datum: Šenčur, 4. 08. 2025

Podpis avtorja/-ice: Domen Hočevar

Kazalo vsebine

1.	Uvod.....	11
1.1	Metodologija.....	14
1.2	Hipoteze.....	16
2.	Pravni okvir postopkov OBMP v Sloveniji.....	18
2.1	Zakonodajni razvoj in osnovna pravna ureditev.....	18
2.2	Temeljna razlika med možnostjo OBMP za ženske in moške – pravna razsežnost.....	20
2.3	Kritike v pravni teoriji in praksi.....	21
2.4	Analiza veljavne ureditve.....	22
2.5	Temeljne razlike v dostopu do OBMP med ženskami in moškimi: biološki, pravni in etični vidiki.....	23
3.	Primerjalnopravna analiza.....	26
3.1	Ureditev v izbranih državah EU (Francija, Nemčija, Španija, Švedska)....	26
3.2	Mednarodne prakse in standardi.....	30
3.3	Nova razmerja med pravom in redefinicijo družine.....	32
4.	Argumenti za in proti odpravi omejitev dostopa do OBMP.....	35
4.1	Družinskopravni vidiki.....	35
4.2	Pravna opredelitev starševstva v Sloveniji.....	37
4.3	Bioetične dileme.....	38
4.4	Vpliv na enakost spolov in nediskriminacijo.....	39
4.5	Diskurz o pravici moških do starševstva in njihovi izključenosti iz sistemov OBMP.....	40
5.	Analiza odmika od tradicionalnega družinskega modela in načela enakosti.....	43
5.1	Pravna ureditev pred odločbo US RS iz leta 2024.....	43
5.2	Uvedba »starševstva po volji« in odklik od biološkega načela.....	45

5.3	Analiza pravnih asimetrij in nov položaj moškega.....	46
5.4	Ustavnopravni premislek o nastalem položaju	49
6	Ustavnosodna presoja in ustavnopravni vidiki OBMP.....	52
6.1	Odločba Ustavnega sodišča RS U-I-418/20, U-I-847/21	52
6.2	Presoja izključitve moških iz postopkov OBMP po testu sorazmernosti ...	55
6.3	Sodno varstvo posameznikov	58
7.	Pravni položaj otrok, rojenih s pomočjo postopkov OBMP.....	61
7.1	Pravica otroka do poznavanja svojega izvora.....	61
7.2	Pravno starševstvo in postopki OBMP	63
7.3	Položaj otroka v kontekstu nadomestnega materinstva	64
7.4	Pravica ali dolžnost poznavanja izvora.....	65
7.5	Priporočila za ureditev v Sloveniji.....	65
8.	Meja med dolžnostjo urejanja in pravico do svobodnega odločanja	67
9.	Zaključek	69
9.1	Odgovori na raziskovalne hipoteze.....	70
9.2	Predlogi za zakonodajno ureditev (de lege ferenda).....	71
9.3	Zaključna refleksija.....	72
	Reference	73

1. Uvod

Področje OBMP v Sloveniji se nahaja na pomembni prelomnici, ki jo zaznamujejo nove pravne in družbene dileme. Morebitno sprejetje zakonodajnih sprememb,¹ ki bi odpravile nekatere dosedanje omejitve pri dostopu do postopkov OBMP, odpira kompleksna vprašanja, ki segajo v samo jedro ustavnega načela enakosti, pravice do družinskega življenja in bioetičnih premislekov. Dolgoletna ureditev, zasidrana v ZZNPOB (ZZNPOB 2000), je bila s svojo restriktivnostjo – predvsem z izključevanjem samskih žensk in žensk v istospolnih zvezah – predmet številnih kritik in pravnih izzivov. Problematika pravice samskih žensk do umetne oploditve je bila prepoznana tudi v akademskih delih.

Prelomni trenutek v tej razpravi predstavlja nedavna odločba US RS št. U-I-418/20-20, U-I-847/21-21, z dne 16. 10. 2024, v kateri je US RS ugotovilo, da je takšna izključitev v neskladju z URS. US RS je poudarilo, da če država določeno pravico ali storitev, kot je OBMP, zakonsko omogoči, pri tem ne sme samovoljno izključiti določenih skupin brez stvarnega in razumnega razloga. US RS je ugotovilo, da izključitev istospolnih partnerk temelji zgolj na njihovi spolni usmerjenosti, kar predstavlja nedopustno diskriminacijo po 14. členu URS (14. člen URS 1991). Sodišče je zavrnilo stališče, da je odraščanje z raznospolnima staršema apriori v večjo korist otroka, in poudarilo, da je za otrokov razvoj ključna kakovost družinskega okolja in odnosov, ne pa spolna usmerjenost staršev. US RS je zakonodajalcu naložilo odpravo ugotovljene protiustavnosti, kar se je konkretiziralo v predlogu novele ZZNPOB-A, ki ga je v parlamentarni postopek vložila skupina koalicijskih poslancev.

Pritrdilna ločena mnenja so podali dr. Špelca Mežnar, dr. Katja Šugman Stubbs, dr. Matej Accetto (predsednik), dr. Rajko Knez, edino delno odklonilno ločeno mnenje pa je podal sodnik Marko Šorli, ki v svojem mnenju poudarja, da vprašanje dostopa do OBMP za ženske v istospolnih zvezah ali samske ženske ni zgolj vprašanje pravic žensk, temveč

¹ Glavnina naloge je bila pripravljena v času, ko novela ZZNPOB-A še ni bila dokončno sprejeta, zato se v besedilu mestoma uporablja pogojnik ali se govori o predlaganih spremembah. V času zaključevanja naloge je bila novela že sprejeta, Državni zbor je sprejel sklep o nedopustnosti referendumu, zoper katerega je bila vložena pritožba na Ustavno sodišče. Analiza se tako nanaša na vsebinske učinke novele in njihove ustavnopravne implikacije.

predvsem vprašanje največje koristi otroka. Ta namreč meni, da trenutna ureditev v ZZNPOB, ki omogoča OBMP heteroseksualnim parom, sledi koristi otroka, da odrašča z materjo in očetom. Trdi, da bi bilo treba pri odločanju o dostopu do OBMP za druge oblike družin opraviti skrbno tehtanje med željo odraslih po otroku in največjo koristjo otroka, saj ta korist v netradicionalnih družinah ni nujno samoumevna. V ločenem mnenju kritizira večinsko odločitev, ker po njegovem mnenju tega tehtanja ni opravila in je neutemeljeno dala prednost pravicam potencialnim staršem, s čimer otroka postavlja v vlogo objekta. Zato ni mogel podpreti odločitve o neskladju izpodbijanih členov ZZNPOB z URS (Šorli 2024).

Nasprotno pa so sodniki v pritrdilnih ločenih mnenjih poudarili druge vidike. Predsednik dr. Matej Accetto je denimo v svojem pritrdilnem ločenem mnenju sicer pritrdil primerljivosti položaja samskih žensk in žensk v istospolnih zvezah glede pravice do odločanja o rojstvu otrok, a je hkrati izrazil pomislek o neposredni uporabi načela »največje koristi otroka« pri presoji dostopa do OBMP. Opozoril je, da je težko utemeljevati preprečitev rojstva otroka z interesi natanko tega otroka, čigar obstoj bo s tem morda preprečen, in da gre pri tem bolj za vprašanje javnega interesa o sprejemljivih okoliščinah rojstva. Kljub določenim zadržkom glede enostarševskih družin je zaključil, da izključitev ni sorazmerna, saj med drugim ni izkazanega škodljivega vpliva odraščanja v istospolnih družinah, prav tako pa ni mogoče trditi, da je za otroka bolje, da se sploh ne rodi, kot da se rodi samski materi (Accetto 2024).

Rešitev ene oblike neenakosti hkrati odpira vprašanje o nastanku ali poglobitvi druge. Medtem ko predlagana novela širi krog upravičenk na vse ženske, ne glede na njihov partnerski status ali spolno usmerjenost, hkrati v celoti ohranja obstoječo oviro za moške posameznike in moške v istospolnih partnerstvih. Ker je dostop do postopkov OBMP po veljavni in predlagani ureditvi vezan na biološko zmožnost ženske za nosečnost in porod, moški ostajajo brez ustrezne zakonske poti do starševstva s pomočjo reproduktivnih tehnologij. Zanje edina relevantna pot, nadomestno materinstvo, v Sloveniji ostaja izrecno prepovedana (ZZNPOB 2000). S tem se ustvarja položaj, ki ga je mogoče razumeti kot posredno diskriminacijo in odpira vprašanje skladnosti z ustavnimi pravicami, kot so pravica do družinskega življenja (53. člen URS 1991) in svobodno odločanje o rojstvu otrok (55. člen URS 1991).

Ta problematika je še toliko bolj kompleksna v luči mednarodne sodne prakse. ESČP je v prelomnih primerih, kot sta *Mennesson proti Franciji* (ESČP 2014) in *Labassee proti Franciji* (ESČP 2014), sicer zavzelo stališče, da države niso dolžne na svojem ozemlju omogočiti nadomestnega materinstva. Vendar pa je hkrati poudarilo, da zavračanje priznanja starševstva otroku, rojenemu na tak način v tujini, nesorazmerno posega v otrokovo pravico do zasebnega življenja in identitete po 8. členu EKČP (2021). Čeprav ESČP državam pušča široko polje proste presoje, je njegova praksa, vključno s svetovalnimi mnenji, jasen signal, da pravni red ne sme ignorirati dejansko obstoječih družinskih razmerij v škodo največje koristi otroka.

Osrednji analitični izziv te magistrske naloge je torej preučiti, ali predlagana zakonodajna sprememba, ki je neposredna posledica intervencije US RS, dejansko zagotavlja celovito enakopravnost ali pa ustvarja novo, sistemsko obliko neenakosti. Naloga bo kritično ovrednotila, ali odprava omejitev zgolj za ženske, ob hkratni ohranitvi prepovedi nadomestnega materinstva, pogloblja pravno neenakost in diskriminacijo moških, ki si želijo ustvariti družino.

V ta namen bo v nalogi najprej podrobno predstavljen pravni okvir OBMP v Sloveniji, vključno z analizo ključne odločbe US RS in relevantnih ločenih mnenj sodnikov. Poleg pravne analize bo magistrska naloga vsebovala tudi primerjalnopravni pregled ureditve v drugih državah članicah EU. Cilj tega je oceniti, ali slovenska ureditev, kot se predlaga, sledi sodobnim mednarodnim trendom. Primerjalna analiza bo osredotočena na države, kot so Nemčija, Francija in Nizozemska, ki imajo razvite pravne okvire za dostop do reproduktivnih tehnologij. Takšne primerjave bodo osvetlile, ali Slovenija sledi splošnim evropskim trendom ali pa od njih bistveno odstopa, zlasti glede vprašanja enake pravice moških do uresničevanja biološkega starševstva z uporabo reproduktivne tehnologije ter regulacije nadomestnega materinstva. S tem se bo osvetlilo vprašanje, ali predlagana odprava omejitev oploditve z biomedicinsko pomočjo resnično prispeva k večji enakopravnosti ali pa odpira nova pravna in družbena vprašanja, ki zahtevajo dodatno regulacijo in morebitne zakonodajne popravke.

1.1 Metodologija

Kompilacija predstavlja temelj raziskave, saj vključuje sistematično zbiranje, pregledovanje in povzemanje obstoječe relevantne literature. Osredotočena je na strokovne članke, monografije, pravne komentarje, zakonodajo ter etične smernice tako iz domačega kot tujega okolja. Področja, ki jih zajema, so predvsem družinsko pravo, ustavno pravo in bioetika. Viri vključujejo pravne informacijske sisteme (npr. Uradni list, IUS-INFO, zakonodaja EU), mednarodne akademske baze podatkov ter knjižnične kataloge. Namen te metode je zgraditi trdno teoretično osnovo, razumeti trenutno stanje znanja in identificirati ključne argumente ter debate, ki so relevantne za zastavljene hipoteze in raziskovalna vprašanja.

Z deskripcijo je podrobno opisana veljavna pravna ureditev postopkov OBMP v Republiki Sloveniji. Ta vključuje natančno analizo določb ključnega zakona (ZZNPOB 2000) in morebitnih relevantnih določb povezanih zakonov (npr. Družinski zakonik). Opisani so pogoji za dostop do postopkov za različne upravičence, katere vrste postopkov so dovoljene in katere ne (npr. prepoved nadomestnega materinstva), pravni status darovalcev spolnih celic ter pravila za ugotavljanje starševstva otrok, rojenih s pomočjo OBMP. Pomemben del deskripcije je tudi predstavitev in analiza relevantnih odločb US RS, ki so že obravnavale vidike OBMP v tem kontekstu. Cilj je zagotoviti jasno in celovito sliko trenutnega pravnega stanja v Sloveniji, ki je izhodišče za nadaljnjo analizo in primerjavo.

Komparacija vključuje primerjalnopravno analizo ureditev umetne oploditve v izbranih državah članicah EU: Franciji, Nemčiji, Španiji in Švedski. Izbor teh držav temelji na predpostavki, da predstavljajo različne pravne tradicije in regulatorne pristope znotraj EU (npr. bolj restriktiven nemški pristop v nekaterih pogledih, bolj liberalen španski pristop). Primerjava se osredotoča na specifične vidike, kot so: kriteriji za dostop do postopkov OBMP za različne skupine (heteroseksualni pari, istospolni pari, samske osebe), pravna ureditev posameznih tehnik (zlasti nadomestno materinstvo, darovanje gamet), pravila o ugotavljanju starševstva ter kako se etični pomisleki odražajo v zakonodaji. Namen primerjave je identificirati podobnosti in razlike med pravnimi sistemi, prepoznati morebitne dobre prakse ali alternativne modele ter oceniti, kako se slovenska ureditev

umešča v širši evropski kontekst, zlasti glede vprašanj enakosti in dostopa, ki so izpostavljena v hipotezah.

Sinteza povezuje vse pridobljene ugotovitve in teoretična spoznanja iz literature, opiše stanje v Sloveniji ter primerjalne ugotovitve iz tujih pravnih redov. Proces sinteze omogoča oblikovanje celovitih argumentov in odgovorov na raziskovalna vprašanja. Osrednji cilj je analiza in artikulacija potencialnih pravnih posledic morebitne spremembe slovenske zakonodaje (kot je na primer predlagana z ZZNPOB-A ali zasnovana po tujih modelih). S sintezo sem ocenil, kako bi spremembe vplivale na enakost dostopa, skladnost z URS ter kako bi naslovile (ali ustvarile) nova pravna in družbena vprašanja, opredeljena v hipotezah. Sinteza torej združuje vse elemente raziskave v koherentno celoto in omogoča oblikovanje končnih zaključkov.

Z induktivno metodo sem iz analiz primerov v različnih pravnih sistemih oblikoval splošnejše zaključke. To pomeni preučitev specifičnih zakonskih določb, sodnih odločb in prakse (npr. kako točno španska zakonodaja ureja dostop za samske ženske, kako nemška sodišča obravnavajo primere nadomestnega materinstva v tujini, kakšna je praksa slovenskih upravnih organov ali sodišč). Na podlagi teh posameznih opazovanj sem iskal vzorce, skupne značilnosti ali razhajanja, da bi identificiral širše trende v evropskem pravnem prostoru glede urejanja OBMP. Ta pristop pomaga oceniti, ali je trenutna slovenska ureditev (ali predlagane spremembe) skladna s temi sodobnimi trendi ali pa od njih odstopa.

Deduktivna metoda pa poteka v obratni smeri kot induktivna. Izhaja iz splošnih, temeljnih pravnih načel in norm ter jih aplicira na konkreten primer slovenske ureditve umetne oploditve. Ta splošna načela vključujejo predvsem ustavna načela, kot so načelo enakosti pred zakonom (14. člen URS 1991), varstvo človekovega dostojanstva (21. člen URS 1991), pravica do zasebnega in družinskega življenja (34. in 35. člen URS 1991) ter načelo največje koristi otroka (ki izhaja iz mednarodnih konvencij in URS). Uporabil sem tudi relevantna načela iz mednarodnega prava človekovih pravic (npr. EKČP). Ta abstraktna načela služijo kot merilo za presojo specifičnih določb ZZNPOB in predlaganih sprememb, ki jih prinaša ZZNPOB-A. Namen je oceniti normativno skladnost slovenske ureditve s temi temeljnimi pravnimi in etičnimi vrednotami, zlasti glede omejitev in izključitev, ki so predmet raziskave.

1.2 Hipoteze

1) Hipoteza o neenakopravnem dostopu.

Trenutna zakonodaja o OBMP, kljub morebitnim preteklim posodobitvam, še vedno ne zagotavlja povsem enakopravnega dostopa vsem posameznikom. Prav vložitev predloga sprememb ZZNPOB-A s strani koalicijskih poslancev poudarja zaznano pomanjkljivost obstoječe ureditve. Ključna omejitev, ki jo očitno želi nasloviti vsaj del politike, ostaja pri moških – tako samskih kot tistih v istospolnih partnerstvih – ki za biološko starševstvo potrebujejo pomoč nadomestne matere. Medtem ko imajo ženske na voljo različne metode OBMP, ta pot za moške v Sloveniji ostaja zaprta. Predlog sprememb ZZNPOB-A je tako verjetno odziv na to neenakost, saj trenutna izključitev moškim dejansko onemogoča relevantno napredno reproduktivno tehnologijo za doseg genetskega sorodstva z otrokom. Hipoteza torej trdi, da obstaja neenakopraven dostop do pravice do biološkega starševstva z uporabo sodobnih medicinsko podprtih metod, ki ga predlagana sprememba skuša (vsaj delno) odpraviti, vendar odločitev zakonodajalca o tem še ni sprejeta.

2) Hipoteza o neskladnosti z ustavnimi načeli.

Trditev, da je trenutna pravna ureditev OBMP v Sloveniji morda v neskladju z ustavnimi načeli, služi kot eden izmed temeljev za utemeljitev potrebe po spremembah, kot jih predlaga ZZNPOB-A. Zagovorniki sprememb bi lahko argumentirali, da sedanja ureditev krši načelo enakosti pred zakonom (14. člen URS 1991), ker razlikuje med državljani na podlagi spola ali družinskega statusa pri dostopu do možnosti ustvarjanja družine z biomedicinsko pomočjo. Izključitev moških, ki potrebujejo nadomestno materinstvo, se lahko interpretira kot ustavno sporna diskriminacija. Prav tako bi lahko širša razlaga pravice do svobodnega odločanja o rojstvih otrok (55. člen URS 1991) podpirala argument, da država ne bi smela nesorazmerno omejevati možnosti za starševstvo določenim skupinam. Dejstvo, da je bil predlog ZZNPOB-A vložen, nakazuje, da predlagatelji vidijo potencialno ustavno neskladje ali vsaj neenakost, ki jo želijo odpraviti, medtem ko zakonodajalec o tem vprašanju še presoja.

3) Hipoteza o primerjalnopravnih razlikah.

Primerjalnopravna analiza, ki kaže na bolj vključujoče prakse v nekaterih drugih evropskih državah, se lahko uporabi kot močan argument v podporo predlogu sprememb ZZNPOB-A. Države, kot so Grčija ali Združeno kraljestvo, ki pod strogimi pogoji dovoljujejo altruistično nadomestno materinstvo, dokazujejo, da je širši dostop do reproduktivnih tehnologij pravno in družbeno izvedljiv ter reguliran. Te mednarodne izkušnje in modeli – vključno z njihovimi zaščitnimi mehanizmi – lahko služijo kot zgled in spodbuda za Slovenijo, da premisli o svoji trenutni, bolj restriktivni zakonodaji. Zagovorniki ZZNPOB-A lahko te primere uporabijo za prikaz, da predlagane spremembe niso brez primere in da sledijo širšim trendom priznavanja reproduktivnih pravic. Sočasno pa mora zakonodajalec pri svoji odločitvi upoštevati tudi slovenski pravni in družbeni kontekst ter dejstvo, da mnoge druge države nadomestno materinstvo še vedno prepovedujejo.

4) Hipoteza o novih pravnih in družbenih vprašanjih.

Ta hipoteza naslavlja kompleksnost tematike in pojasnjuje, zakaj se zakonodajalcu morda ne mudi s sprejetjem predlaganih sprememb ZZNPOB-A. Vsaka potencialna razširitev dostopa do OBMP, še posebej če bi vključevala občutljivo področje, kot je nadomestno materinstvo, odpira številna zahtevna pravna, etična in družbena vprašanja. Zakonodajalec se mora soočiti z izzivi, kot so natančna opredelitev pogojev in postopkov, določanje pravnega starševstva, zaščita pravic in interesov vseh vpletenih (otroka, gestacijske nosilke, nameravanih staršev), preprečevanje izkoriščanja in komercializacije ter naslavljanje etičnih pomislekov in potencialnih družbenih posledic. Potreba po temeljiti razpravi, iskanju ustreznih regulatornih rešitev in tehtanju različnih vrednot je ključnega pomena in lahko pojasni, zakaj je proces sprejemanja takšnih sprememb počasen in zahteva skrbno preučitev, preden se zakonodajalec odloči o podpori predlogu ZZNPOB-A.

2. Pravni okvir postopkov OBMP v Sloveniji

Pravna ureditev postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo v slovenskem pravnem redu predstavlja področje, ki ga zaznamujejo kompleksna pravna in etična vprašanja. Sistemsko se umešča na presečišče medicinskega, družinskega in ustavnega prava, saj neposredno zadeva meje tehnološkega napredka, definicijo družine kot temeljne družbene celice ter varstvo temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

Osrednji normativni akt, ki je več kot dve desetletji urejal to materijo, je bil ZZNPOB, ki pa je z leti postajal vse bolj neskladen z razvojem družbenih norm in, kar je ključno, z ustavnosodno interpretacijo načela enakosti iz 14. člena URS (URS 1991). Prelomnico v razumevanju pravice do dostopa do postopkov OBMP predstavlja odločba US RS iz leta 2024 (U-I-418/20, U-I-847/21), ki je odpravila eno obliko diskriminacije, hkrati pa osvetlila drugo, še globljo sistemsko neenakost. Analiza, ki sledi, bo zato temeljila na historično-normativnem pregledu, poglobljeni presoji omenjene ustavne odločbe ter kritičnem ovrednotenju njenih posledic za prihodnji razvoj pravice do ustvarjanja družine v Sloveniji (Vovk 2014).

2.1 Zakonodajni razvoj in osnovna pravna ureditev

ZZNPOB je uzakonil sistemsko ureditev dostopa do reproduktivne medicine. Ključna določba je 6. člen, ki določa, da sta do postopkov OBMP upravičena zakonca ali zunajzakonska partnerja, ki sta polnoletna, razsodna in v primerni starosti za opravljanje starševskih dolžnosti (6. člen ZZNPOB 2000).²

S to določbo je bil dostop omejen na heteroseksualne pare, kar je sprožilo številna vprašanja glede diskriminacije samskih žensk in oseb v istospolnih zvezah. Leta 2024 je US RS v odločbi št. U-I-418/20 odločilo, da je takšna ureditev protiustavna, saj neupravičeno izključuje samske ženske in ženske v istospolnih zvezah iz pravice do

² Pravna ureditev pred odločbo US RS U-I-418/20, U-I-847/21 iz leta 2024.

OBMP. Vendar pa se ta odločba ni razširila na moške, kar pomeni, da ostajajo moški, zlasti samski ali v istospolni zvezi, še naprej izključeni iz možnosti uresničevanja starševstva z OBMP. Ta razlika odpira vprašanje ustavnosti in pravičnosti veljavne pravne ureditve.

Po omenjeni odločbi iz leta 2024, je bil torej dostop do OBMP omogočen tudi samskim ženskam in ženskam v istospolnih zvezah. Vendar pa položaj moških ni bil predmet presoje in zato pravna ureditev glede moških ostaja nespremenjena. Nadomestno materinstvo je še vedno absolutno prepovedano.

2.1.1 Primerjalna tabela stanja dostopa do OBMP pred in po odločbi U-I-418/20, U-I-847/21 iz leta 2024

Skupina	Dostop pred 2024	Dostop po 2024
Heteroseksualni pari	Dovoljen	Dovoljen
Samske ženske	Prepovedan	Dovoljen
Ženske v istospolni zvezi	Prepovedan	Dovoljen
Samski moški	Prepovedan	Še vedno prepovedan
Moški v istospolni zvezi	Prepovedan	Še vedno prepovedan
Nadomestno materinstvo	Absolutno prepovedano	Še vedno prepovedano

2.2 Temeljna razlika med možnostjo OBMP za ženske in moške – pravna razsežnost

Čeprav se pravica do reproduktivne avtonomije načeloma razume kot spolno nevtralna pravica, veljavna pravna ureditev v Sloveniji kaže na pomembno asimetrijo med možnostjo uresničevanja te pravice pri ženskah in moških.

Ženske lahko postanejo biološke matere z uporabo darovanega semena, brez potrebe po partnerju. Medicinski postopki, kot so umetna osemenitev ali zunajtelesna oploditev (IVF), omogočajo, da ženska samostojno zanosi. To pomeni, da ženska lahko v celoti izpelje postopek OBMP kot nosilka nosečnosti in kasneje kot mati. Moški pa – četudi razpolaga z lastnimi spolnimi celicami – brez sodelovanja ženske, ki bi otroka donosila, ne more uresničiti biološkega očetovstva po poti OBMP. Za moškega je postopek OBMP tehnično neizvedljiv, razen v primeru nadomestnega materinstva, kar pa je v Sloveniji prepovedano.

Ker ZZNPOB predvideva le postopke OBMP, pri katerih je ženska tudi nosilka otroka, zakon ne predvideva niti teoretične možnosti, da bi moški brez partnerke pridobil dostop do postopkov oploditve. Sep poudarja, da to pomeni sistemsko pravno izključitev moških iz dostopa do sodobne reproduktivne medicine, razen v primeru naravnega spočetja ali posvojitve (Sep 2022).

Vprašanje, ali takšna pravna izključitev pomeni nedopustno diskriminacijo na podlagi spola, je zapleteno. Vrtačnik poudarja, da pravica do starševstva ni absolutna in ne vključuje pravice do katerekoli oblike spočetja. Čeprav gre za temeljno človekovo pravico, zakonodajalec lahko postavi etično in pravno dopustne omejitve, če zasleduje legitimen cilj (npr. zaščita žensk, otrok, družbenih vrednot) (Vrtačnik 2019). Po drugi strani pa test sorazmernosti (kot obravnavano v poglavju 6.2) pokaže, da bi lahko zakonodajalec zasledoval enak cilj z milejšimi, bolj uravnoteženimi ukrepi – npr. regulacijo nadomestnega materinstva, strogo preverjanje upravičencev ali pravni nadzor. Tako obstoječa ureditev pomeni dejanski izbris možnosti za očetovstvo preko OBMP za vse moške, ki niso v heteroseksualni zvezi, kar je problematično z vidika 14., 35. in 53. člena URS (1991) ter 8. člena EKČP (Vrtačnik 2019).

2.3 Kritike v pravni teoriji in praksi

Že kmalu po sprejetju je ureditev v ZZNPOB postala predmet utemeljene kritike v pravni teoriji, predvsem z vidika njene neskladnosti z ustavnim načelom enakosti pred zakonom (14. člen URS 1991) in pravico do svobodnega odločanja o rojstvih otrok (55. člen URS 1991). Sistemsko vztrajanje zakonodajalca pri izključevanju določenih skupin je bilo razvidno tudi iz drugih zakonodajnih projektov. Vovkova je denimo opozorila, da je osnutek Zakona o partnerski skupnosti iz leta 2014 vseboval eksplicitno določbo, da na področje posvojitve in OBMP ne posega (Vovk 2014), kar kaže na zavestno politično odločitev o ohranjanju razlikovanja na področju starševstva.

V to večdesetletno stanje je korenito posegla že omenjena odločba US RS iz leta 2024 (U-I-418/20, U-I-847/21). Ne gre zgolj za tehnični popravek, temveč za paradigmatični premik v razumevanju pravice do družinskega življenja in načela nediskriminacije. US RS je ugotovilo, da zakonska ureditev, ki dostop do postopkov OBMP pogojuje s partnersko zvezo moškega in ženske, predstavlja neposredno diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in posredno diskriminacijo samskih žensk, kar je v nasprotju s prvim odstavkom 14. člena URS (14. člen URS 1991).

Pri presoji je US RS izvedlo t.i. strogi test sorazmernosti. Priznalo je sicer, da je varstvo koristi otroka legitimni cilj, vendar je ključni del presoje predstavljalo vprašanje, ali je popolna izključitev določenih skupin primeren in nujen ukrep za doseg tega cilja. Sodišče je, opirajoč se na sodobna znanstvena dognanja, ugotovilo, da ni dokazov, ki bi podprli tezo, da so otroci v istospolnih ali enostarševskih družinah v razvoju kakorkoli prikrajšani. Zato ukrep (izključitev) ni bil ne primeren ne nujen. V tretjem koraku testa je presodilo, da škodljive posledice, ki jih povzroča izključitev (poseg v dostojanstvo, enakost in zasebno življenje), nesorazmerno pretehtajo nad abstraktnimi koristmi, ki naj bi jih ukrep prinesel (U-I-418/20-20, U-I-847/21-21 2024). S tem je US RS zavrnilo formalistično in tradicionalistično interpretacijo otrokove koristi ter zakonodajalcu naložilo odpravo ugotovljene protiustavnosti, s čimer se je sprožil postopek za sprejem novele ZZNPOB-A (2025).

2.4 Analiza veljavne ureditve

Po odločbi US RS iz leta 2024, se je pravni red znašel v prehodnem obdobju, ko so vsi državni organi in izvajalci zdravstvenih storitev pri odločanju zavezani k neposredni uporabi URS in ustavno-skladni razlagi zakonov, kadar zakonodaja še ne odraža ustavnosodne presoje. Posledično imajo danes de facto in de jure vse ženske, ne glede na njihov partnerski status ali spolno usmerjenost, ob izpolnjevanju medicinskih kriterijev enakopraven dostop do postopkov OBMP (Vovk 2014). Ta novi ustavnopravni okvir pomeni prelom s prejšnjo ureditvijo, ki je dostop do OBMP pogojevala z zakonsko zvezo ali življenjsko skupnostjo z moškim.

Paradoksalno je odprava diskriminacije žensk še bolj izpostavila sistemsko izključenost moških posameznikov in moških v istospolnih parih. Ker so postopki OBMP neločljivo vezani na žensko telo, je edina tehnična možnost za uresničitev biološkega starševstva za moški par ali posameznika nadomestno materinstvo. Slovenska zakonodaja to področje ureja izjemno restriktivno, saj 11. člen ZZNPOB uvaja absolutno prepoved, ki ne razlikuje med altruistično in komercialno obliko (Vovk 2014). Poleg sankcije ničnosti vsakršnega dogovora o nadomestnem materinstvu je sodelovanje zdravnika pri takšnem postopku celo kazensko odgovorno (11. člen ZZNPOB 2000).

Absolutna prepoved, ki temelji na močnih etičnih zadržkih (preprečevanje komodifikacije ženskega telesa in otroka, varstvo nadomestne matere pred izkoriščanjem, zagotavljanje pravne varnosti otroka po načelu mater semper certa est), pa v luči nove ustavnosodne presoje odpira vprašanje lastne ustavnosti (Vovk 2014). Argumentirati je mogoče, da takšna popolna prepoved, ki ne dopušča niti strogo regulirane altruistične oblike, nesorazmerno posega v pravico do družinskega življenja (53. člen URS 1991) in pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok (55. člen URS 1991) moških posameznikov in parov. Če je US RS že odločilo, da spolna usmerjenost ne sme biti ovira za starševstvo, postane težko ustavnopravno utemeljiti, zakaj se eni skupini v celoti odreka edina tehnična možnost za uresničitev te pravice. Prihodnja ustavnosodna presoja bo morala zato ponovno tehtati, ali je absolutna prepoved resnično nujen ukrep za varovanje legitimnih ciljev, ali pa bi bilo mogoče te cilje doseči z milejšim, a strogo nadzorovanim regulatornim okvirom altruističnega nadomestnega materinstva (Vovk 2014).

2.5 Temeljne razlike v dostopu do OBMP med ženskami in moškimi: biološki, pravni in etični vidiki

Dostop do OBMP je že v svoji zasnovi močno zaznamovan z biološko pogojenim razlikovanjem med spoloma, kar se kaže tako v možnosti izvedbe medicinskih postopkov kot tudi v pravnem urejanju. Čeprav se enakopravnost med spoloma kot ustavno načelo uresničuje na številnih področjih, področje OBMP predstavlja enega izmed najbolj zapletenih primerov, kjer biološke razlike že v izhodišču pogojujejo pravno ureditev.

Temeljna razlika med ženskami in moškimi pri dostopu do OBMP izhaja iz biološkega dejstva, da je ženska tista, ki nosi in rodi otroka. Moški brez sodelovanja ženske in njene maternice ne more uresničiti starševstva preko OBMP. Postopki OBMP (npr. zunajtelesna oploditev, umetna osemenitev) se zato praviloma izvajajo na ženskah, pri čemer lahko ženska zanosi tudi z doniranim semenom.

Moški pa, tudi če razpolaga s svojimi spolnimi celicami, brez sodelovanja ženske, ki je pripravljena donositi otroka, ne more postati biološki starš po poti OBMP. V kolikor mu lastna partnerka ne more donositi otroka, ostane edina možnost t. i. nadomestno materinstvo, kar pa je v Sloveniji prepovedano (Sep 2022).

Kot poudarja Vrtačnik, je to razmerje posledica ne zgolj naravne danosti, temveč tudi zgodovinsko uveljavljenega pravnega pogleda na materinstvo kot temelj starševske vezi: »mater semper certa est« (mati je tista, ki otroka rodi) (Vrtačnik 2019).

Zakonodajalec je ob oblikovanju ZZNPOB izrecno upošteval, da se lahko OBMP izvede zgolj v povezavi z ženskami. Zato zakon določa, da sta do postopkov upravičena moški in ženska v partnerski zvezi, s čimer se že v izhodišču določa spolna sestava para (6. člen ZZNPOB 2000). Samski moški in moški pari so tako izključeni ne le zaradi družinskega koncepta, ampak tudi zato, ker za njih OBMP brez nadomestne matere sploh ni izvedljiv.

Sep izrecno poudarja, da je surogatno materinstvo – edina možna pot za uresničitev očetovstva za moške brez ženske partnerke – v Sloveniji pravno nedopustno in predstavlja celo kaznivo dejanje, če se ga izvaja (187. člen KZ-1 2008). Poleg tega so pogodbe o nadomestnem materinstvu nične (86. člen OZ 2001), kar pomeni, da je moškim v

Sloveniji onemogočeno, da bi pravno in zakonito uresničili željo po očetovstvu s pomočjo OBMP brez ženske partnerke (Sep 2022).

Vprašanje pravičnosti pri dostopu do OBMP se postavlja zlasti v kontekstu prepovedi nadomestnega materinstva. Čeprav se ta institut pojavlja kot rešitev za heteroseksualne in istospolne moške pare, pa njegovo dovoljevanje odpira številna etična vprašanja. Vrtačnik in Sep opozarjata na nevarnosti komercializacije ženskega telesa, izkoriščanja socialno ranljivih žensk ter kompleksne odnose med surogatno materjo in otrokom (Sep 2022; Vrtačnik 2019).

Etika pa ni zgolj vprašanje zaščite žensk, temveč tudi vprašanje pravičnega obravnavanja moških, ki so trajno izključeni iz možnosti biološkega starševstva. Čeprav je zaščita te skupine pred izkoriščanjem legitimna skrb, absolutna prepoved nadomestnega materinstva brez kakršnekoli izjeme (npr. strogo reguliran altruistični model) pomeni, da slovenski pravni red zavestno zanemari potrebe in pravice določene skupine.

Vrtačnik utemeljuje, da je prav pravna prepoved v Sloveniji utemeljena z načelom varstva dostojanstva ženske, kar predstavlja tehten ustavnopravni razlog, ki ga ni mogoče prezreti pri oceni ustavnosti razlikovanja (Vrtačnik 2019).

Kljub temu se postavlja vprašanje, ali bi zakonodajalec lahko ta cilj dosegel tudi z milejšimi ukrepi, kot je na primer uzakonitev reguliranega, strogo nadzorovanega modela altruističnega nadomestnega materinstva. Takšna rešitev je v praksi že uveljavljena v nekaterih evropskih državah, kot je Združeno kraljestvo.

Z vidika ustavnega načela enakosti (14. člen URS 1991) se postavlja vprašanje, ali razlikovanje med ženskami in moškimi pri dostopu do OBMP pomeni nedopustno diskriminacijo. Pomembno je poudariti, da mora biti za presojo ustavnosti razlikovanja najprej podana primerljivost situacij.

V tem primeru pa se zdi, da je situacija moškega, ki brez ženske ne more spočeti otroka z OBMP, dejansko neprimerljiva s položajem ženske, ki lahko zanosi z darovanim semenom brez prisotnosti moškega partnerja.

Vendar pa ta neprimerljivost temelji zgolj na biološki realnosti, medtem ko pravna ureditev ne predvideva nobenega mehanizma, ki bi moškim omogočal uresničevanje starševstva na zakonit način. To odpira vprašanje, ali zakonodajalec ni dolžan vzpostaviti

enakovredne možnosti, kolikor je to tehnično mogoče in pravno varno, brez posega v pravice drugih.

Ustavnosodna presoja bi morala torej temeljiti na testu sorazmernosti, kar bo podrobneje analizirano v nadaljevanju (v poglavju 6.2), vendar že tukaj lahko ugotovimo, da je pravna neenakost posledica biološke neprimerljivosti, ki je dodatno podprta z ustavnopravno zaščito človeškega dostojanstva in integritete žensk.

A hkrati velja opozoriti, da ustavno načelo enakosti ne prepoveduje razlikovanja, temveč le tisto, ki ni utemeljeno in sorazmerno. Če bi bilo mogoče enake cilje (zaščita žensk) doseči z manj invazivnim sredstvom, potem absolutna izključitev moških iz sistema OBMP ni ustavno dopustna.

3. Primerjalnopravna analiza

Za celovito razumevanje slovenskega pravnega okvira, njegovih notranjih napetosti in možnih prihodnjih usmeritev je nujna poglobljena primerjalnopravna analiza. Pravni redi evropskih držav so se na izzive, ki jih prinašajo postopki oploditve z biomedicinsko pomočjo in instituta nadomestnega materinstva, odzvali z izrazito različnimi normativnimi pristopi. Ta regulatorna diverziteta odraža globoke razlike v nacionalnih pravnih tradicijah, družbenih vrednotah in etičnih prepričanjih. Analiza izbranih pravnih ureditev v izbranih državah članicah EU razkriva, da ne obstaja enoten »evropski model«, temveč spekter ureditev, ki segajo od izrazito restriktivnih do liberalnih (Velkaverh 2014). Ta spekter omogoča ustrezno kontekstualizacijo slovenske ureditve in osvetljuje ključne argumente, ki so podlaga različnim zakonodajnim odločitvam.

3.1 Ureditev v izbranih državah EU (Francija, Nemčija, Španija, Švedska)

Izbrane države – Francija, Nemčija, Španija in Švedska – ponujajo reprezentativen vpogled v štiri različne, a vplivne modele urejanja. Francija in Nemčija predstavljata tabor s tradicionalno močnimi zadržki, zlasti glede nadomestnega materinstva, medtem ko sta Španija in Švedska pogosto obravnavani kot pionirki na področju liberalizacije dostopa do postopkov OBMP, a se hkrati soočata z lastnimi omejitvami in pravnimi dilemami (Velkaverh 2014).

3.1.1 Francija

Francoski pravni red zaznamuje močna privrženost načelom javnega reda, med katera spadata zlasti načeli nedotakljivosti in nekomercializacije človeškega telesa. Ta načela so bila dolgo časa temelj za restriktivno ureditev dostopa do OBMP in za absolutno prepoved

nadomestnega materinstva. Nadomestno materinstvo je opredeljeno kot razmerje, v katerem se ženska zaveže donositi otroka in ga po rojstvu prepustiti drugi pogodbeni stranki. Kljub temu da je ta oblika oploditve v večini evropskih držav prepovedana, jo sodobna medicina omogoča parom kot rešitev, kadar druge oblike oploditve z biomedicinsko pomočjo niso uspešne (Velkaverh 2014). Zgodovinsko je bil dostop do OBMP («assistance médicale à la procréation») omejen izključno na heteroseksualne pare z medicinsko diagnozo neplodnosti. Prelomni bioetični zakon iz leta 2021 pa je prinesel OBMP za vse ženske in dostop razširil na samske ženske ter ženske v istospolnih parih (Loi n° 2021-1017 2021; Velkaverh 2014).

Kljub tej liberalizaciji Francija ohranja eno najstrožjih prepovedi nadomestnega materinstva v Evropi. Francoski Civilni zakonik izrecno določa, da je vsakršen dogovor o prokreaciji ali gestaciji za drugega nič (člen 16-7 Code civil). Francosko kasacijsko sodišče je vrsto let sistematično zavračalo prepis rojstnih listin otrok, rojenih s pomočjo nadomestnega materinstva v tujini, v francoske matične knjige, sklicujoč se na doktrino goljufivega izigravanja francoskega prava (Velkaverh 2014).

Vendar pa je sodna praksa ESČP, zlasti v vodilnih primerih Mennesson in Labassee proti Franciji (ESČP 2014), povzročila preobrat. V obeh primerih sta se francoska para zaradi neplodnosti odločila za nadomestno materinstvo v ZDA, kjer ta praksa ni prepovedana (Velkaverh 2014). Po rojstvu otrok in ureditvi starševstva v ZDA so se družine vrnil v Francijo, kjer so naleteli na težave pri vpisu otrok v rojstno knjigo. Francosko kasacijsko sodišče je vpis zavrnilo z utemeljitvijo, da bi priznanje pomenilo sprejetje učinkov pogodb o nadomestnem materinstvu, ki so v Franciji nične in v nasprotju z javnim redom (Velkaverh 2014).

ESČP je v svoji odločitvi presojalo zadevo z vidika 8. člena EKČP, ki varuje pravico do zasebnega in družinskega življenja. Sodišče je zavzelo stališče, da sicer države na tem področju uživajo široko polje proste presoje, a je hkrati poudarilo pomen otrokove koristi (Velkaverh 2014).

Sprejelo je vmesno odločitev. Pritožbo staršev je zavrnilo, saj je presodilo, da njihova pravica do družinskega življenja ni bila kršena do te mere, da bi bila potrebna intervencija, ker so kot družina lahko nemoteno bivali v Franciji (Velkaverh 2014). Ugodilo pa je pritožbam otrok. Odločilo je, da zavrnitev priznanja pravnega razmerja med otrokom in

njegovim biološkim očetom nesorazmerno posega v otrokovo pravico do zasebnega življenja (Velkaverh 2014). Sodišče je poudarilo, da so bili otroci postavljeni v stanje »prevelike pravne negotovosti«, saj v Franciji ne bi mogli dedovati po svojih starših niti pridobiti njihovega državljanstva, kljub nesporni biološki vezi (Velkaverh 2014).

Posledično je moralo francosko kasacijsko sodišče spremeniti svojo prakso in dovoliti prepis tujih rojstnih listin, vsaj v delu, ki se nanaša na biološkega starša (Velkaverh 2014). S tem se je ustvaril pravni paradoks: dejanje, ki je v Franciji strogo prepovedano, lahko v tujini ustvari pravne posledice, ki jih mora Francija priznati v imenu varovanja otrokovih koristi (Velkaverh 2014).

3.1.2 Nemčija

Nemška ureditev temelji na strogih etičnih načelih, ki so močno zasidrana v Zakonu o zaščiti zarodkov (ESchG 1990). Ta zakon ne ureja le zaščite zarodka in vitro, temveč posredno določa tudi meje dovoljenih postopkov OBMP, s čimer pomembno omejuje reproduktivno avtonomijo. Nemčija izrecno prepoveduje darovanje jajčnih celic in vse oblike nadomestnega materinstva. Prepoved darovanja jajčnih celic temelji na konceptu preprečevanja t. i. »razcepljenega materinstva«, tj. delitve med genetsko in gestacijsko materjo, kar naj bi bilo v nasprotju z otrokovo koristjo in bi lahko škodilo dostojanstvu ženske (Spranger 2020).

Podobno kot v Franciji so se tudi nemška sodišča soočala s kompleksnimi primeri otrok, rojenih v tujini s pomočjo v Nemčiji prepovedanih metod. BGH je v pomembni odločbi presodilo, da se, kljub temu da je nadomestno materinstvo v nasprotju z nemškim javnim redom, lahko prizna sodna odločba iz tujine (v konkretnem primeru iz Kalifornije), ki ugotavlja starševstvo nameranih staršev (BGH, XII ZB 463/13 2014). Sodišče je v obrazložitvi izvedlo tehtanje med abstraktnim varovanjem nemškega javnega reda in konkretno koristjo otroka, pri čemer je slednji dalo absolutno prednost. Ta sodna praksa kaže na pragmatičen pristop, ki skuša ublažiti posledice stroge domače zakonodaje za otroke, ki so se znašli v pravni negotovosti (Müller 2020).

3.1.3 Španija

Španija je s svojim Zakonom o tehnikah oploditve z biomedicinsko pomočjo vzpostavila enega najbolj liberalnih sistemov dostopa do OBMP v Evropi (Zakon 14/2006 2006). Zakon pravico do postopkov priznava vsaki ženski, starejši od 18 let, ne glede na njen osebni status ali spolno usmerjenost, kar je državo spremenilo v pomemben center evropskega »reproduktivnega turizma« (Velkaverh 2014). Vendar pa ta izrazita liberalnost na področju dostopa do OBMP trči ob absolutno prepoved nadomestnega materinstva.

Omenjeni zakon v svojem desetem členu izrecno določa, da je vsaka pogodba o nadomestnem materinstvu nična, mati pa je po pravni domnevi vedno ženska, ki rodi (10. člen, 14/2006 2006). Špansko vrhovno sodišče je to stališče večkrat potrdilo. V odmevni sodbi je zavrnilo priznanje starševstva paru, ki je otroka pridobil s pomočjo nadomestne matere v Kaliforniji (STS 835/2014 2014). Sodišče je poudarilo, da takšni dogovori predstavljajo nesprejemljivo obravnavo žensk in otrok kot predmetov pogodbe, kar je v nasprotju s temeljnimi pravicami, ki jih varuje španska ustava (Velkaverh 2014). Posledično morajo španski državljani, ki se odločijo za to pot, sprožiti dolgotrajne in negotove postopke posvojitve, da bi pravno uredili svoj status.

3.1.4 Švedska

Švedska predstavlja model socialne progresivnosti, ki v središče svoje ureditve postavlja pravice otroka. Dostop do OBMP v okviru javnega zdravstva je zagotovljen vsem ženskam, hkrati pa zakonodaja vztraja pri transparentnosti izvora. Ključna značilnost švedskega sistema, ki ga ločuje od večine drugih držav, je obvezno neanonimno darovanje spolnih celic, uzakonjeno že leta 1985 za seme in kasneje tudi za jajčne celice. Ta ureditev temelji na prepričanju, da je poznavanje lastnega biološkega izvora temeljna otrokova pravica, zato se otroku, spočetemu na ta način, po dopolnjeni polnoletnosti omogoči dostop do podatkov o darovalcu (Gottlieb et al. 2000).

Tudi v tako progresivni družbi pa nadomestno materinstvo ostaja pravno in politično nerešeno vprašanje. Komericalna oblika je prepovedana, altruistična pa ni zakonsko urejena, kar jo postavlja v pravno sivo cono. Več vladnih komisij je preučevalo to vprašanje, med drugim v obsežnem poročilu z naslovom »Različne poti do starševstva« (SOU 2016), vendar do političnega soglasja za uzakonitev reguliranega altruističnega modela ni prišlo. Argumenti proti se nanašajo predvsem na tveganje pritiska na ženske in težavnost zagotavljanja, da med strankami ne pride do skritih oblik plačila (Gottlieb et al. 2000).

3.2 Mednarodne prakse in standardi

Poleg nacionalnih ureditev na področje OBMP pomembno vplivajo tudi mednarodni pravni instrumenti in prakse držav izven EU. Medtem ko mednarodno pravo ne predpisuje enotnih rešitev, postavlja temeljne standarde varovanja človekovih pravic, ki jih morajo države upoštevati. Na ravni mednarodnega prava ne obstaja eksplicitna pravica do OBMP ali pravica do nadomestnega materinstva, so pa relevantni splošni standardi, kot jih določata Konvencija o človekovih pravicah in biomedicini (v nadaljevanju: Oviedska konvencija) (1997) in zlasti sodna praksa ESČP.

Oviedska konvencija ostaja temeljni, a hkrati zelo splošen dokument. Njen namen ni bil harmonizirati zakonodajo, temveč postaviti minimalne etične standarde, kot sta prepoved finančnih koristi od človeškega telesa (21. člen Oviedske konvencije 1997) in zagotavljanje primerne varstva zarodka (18. člen Oviedske konvencije 1997). Državam pogodbenicam pušča široko polje proste presoje (margin of appreciation), kar pojasnjuje obstoj tako različnih nacionalnih ureditev (Kraljić 2019).

Ključno vlogo pri oblikovanju standardov ima ESČP. V primeru S.H. in drugi proti Avstriji (ESČP 2011) je sodišče odločilo, da prepoved darovanja spolnih celic za izventelesno oploditev ne krši pravice do zasebnega in družinskega življenja (8. člen EKČP), s čimer je državam priznalo široko polje proste presoje. Vendar pa je sodišče v primerih, ki se nanašajo na pravne posledice nadomestnega materinstva, to polje bistveno zožilo. V zadevi Paradiso in Campanelli proti Italiji (ESČP 2017) je sicer odločilo, da 8. člen (8. člen EKČP) ne zahteva priznanja starševstva nameravanim staršem, ki z otrokom

nimajo biološke povezave. A v primerih, kjer biološka vez obstaja (kot v že omenjeni zadevi Mennesson 2014), vztraja, da mora nacionalno pravo v imenu otrokovih koristi zagotoviti učinkovit mehanizem za priznanje te vezi. Praksa ESČP tako sili države, da se aktivno ukvarjajo s posledicami globalnega reproduktivnega trga, tudi če ga na domačem terenu strogo prepovedujejo.

3.2.1 Primer Kalifornije (ZDA)

Znotraj Združenih držav Amerike je Kalifornija s svojim družinskim zakonikom postala globalni center za komercialno nadomestno materinstvo (California Family Code, § 7960 et seq. 1994). Njen model temelji na pogodbeni svobodi in visoki stopnji pravne predvidljivosti. Proces vključuje podrobne pogodbe in možnost pridobitve sodne odločbe o ugotovitvi starševstva že pred rojstvom (pre-birth order), s katero se nameravane starše vpiše neposredno v rojstni list. Ta sistem ponuja maksimalno pravno varnost pogodbenim strankam, vendar je hkrati predmet ostrih kritik zaradi popolne komercializacije procesa, ki je v evropskem pravnem prostoru večinoma etično nesprejemljiv (Kraljić 2019).

3.2.2 Primer Velike Britanije

Velika Britanija ponuja najstarejši in najbolj uveljavljen model reguliranega altruizma na področju nadomestnega materinstva. Ta model temelji na prepovedi komercializacije, hkrati pa dopušča nadomestno materinstvo pod strogimi pogoji, kar pomeni, da je omogočeno le, če poteka na neprofitni osnovi in v okviru jasno določenih zakonskih pravil (Horsey 2018).

Model reguliranega altruizma se v osnovi zavzema za srednjo pot med dvema skrajnostma: na eni strani popolna prepoved nadomestnega materinstva, na drugi pa komercializacija, kjer je materinstvo predmet prostega trga. Regulirani altruizem dopušča nadomestno materinstvo, vendar zgolj v altruistični obliki – torej brez finančnega dobička za nadomestno mater – ob hkratnem delovanju pod nadzorom pravnega sistema (Van den Akker 2007). Ključni element tega modela je vloga države, ki z zakonodajo in sodnim

nadzorom skrbi za preprečevanje zlorab in varovanje pravic vseh vpletenih, predvsem pa koristi otroka (Blyth 2010).

V Združenem kraljestvu je pravna ureditev vzpostavljena z Zakonom o dogovorih o nadomestnem materinstvu iz leta 1985 (Surrogacy Arrangements Act 1985), ki določa, da so dogovori o nadomestnem materinstvu neiztožljivi, kar pomeni, da jih ni mogoče sodno uveljaviti. S tem zakonodajalec preprečuje oblikovanje nadomestnega materinstva kot pogodbenega razmerja z obvezo do izročitve otroka in s tem zmanjšuje tveganje trgovanja z otroki (Jackson 2022).

Po rojstvu otroka morajo nameravani starši na sodišču zaprositi za t. i. odredbo o starševstvu (*Parental Order*), urejeno v Zakonu o humani oploditvi in embriologiji (Human Fertilisation and Embryology Act 2008). Za pridobitev odredbe morajo biti izpolnjeni strogi pogoji: genetska povezava z otrokom pri vsaj enem od nameravanih staršev, prostovoljno soglasje nadomestne matere po rojstvu (in ne pred njim), ter izplačila, ki ne presegajo »razumnih stroškov« (Jackson 2022; Crawshaw et al. 2012).

Čeprav britanska sodišča pojem "razumnih stroškov" razlagajo precej široko in v nekaterih primerih dovoljujejo tudi plačila, ki dejansko presegajo zgolj povrnitev stroškov, sistem v osnovi ostaja nekomercialen. Ključna značilnost modela ostaja sodna presoja koristi otroka, ki je vodilno merilo pri odločanju o dodelitvi starševskih pravic (Horsey 2015).

Model reguliranega altruizma v Združenem kraljestvu dokazuje, da je mogoče vzpostaviti delujoč pravni in praktični okvir nadomestnega materinstva, ki se izogne tako absolutni prepovedi kot popolni komercializaciji. Njegova posebnost je prav v tem, da sistem omogoča nadzorovano izvajanje altruističnega nadomestnega materinstva brez ustvarjanja trga, pri čemer pa zagotavlja pravno varnost in varovanje najšibkejših udeležencev, predvsem otrok in nadomestnih mater (Blyth & Farrand 2005).

3.3 Nova razmerja med pravom in redefinicijo družine

Družina je bila v pravnih redih večine evropskih držav skozi večino 20. stoletja definirana izključno kot skupnost moškega in ženske, ki sta poročena ali v zunajzakonski skupnosti,

in iz katere izhajajo otroci. Tak koncept družine je predstavljal pravno normo, ki ni bila podvržena vsebinski reinterpretaciji. Pravo ni zgolj odražalo družbene realnosti, temveč jo je tudi sooblikovalo. Ta tradicionalni model se je kazal tudi v zakonodaji, ki je urejala starševstvo, posvojitev, OBMP in dedovanje. Družina je bila tako strogo povezana z biološkim razmerjem in z razlikovanjem spolnih vlog: oče kot nosilec preživljanja, mati kot skrbnica otroka.

Konec 20. in začetek 21. stoletja prinašata v evropskem prostoru postopno dekonstrukcijo tradicionalnega modela družine. Scherpe poudarja, da je redefinicija družine postala pravno vprašanje, ko je družbeni razvoj ustvaril nove oblike skupnosti, ki so zahtevale pravno priznavanje (Scherpe 2016).³ Med najpomembnejšimi trendi so pravno priznavanje istospolnih partnerskih skupnosti, priznavanje socialnega starševstva (npr. drugi starš ni biološki, a sodeluje pri vzgoji), dovoljevanje OBMP za samske ženske, razprave o legalizaciji nadomestnega materinstva, posebej za neplodne pare in istospolne moške pare (Scherpe 2016).

Ti premiki so zakonodajnim sistemom postavili vprašanje: ali je družina v pravnem smislu še vedno vezana na biološko povezanost in spolno komplementarnost, ali pa gre za funkcionalno skupnost skrbi za otroka?

Pravne ureditve v Evropi so neenotne. Nekatere države (npr. Nizozemska, Švedska, Španija) so svoje pravo že povsem odvezale od tradicionalne definicije družine, druge (kot so Poljska, Madžarska, Bolgarija) ohranjajo konservativen pristop. Kljub temu pa se na ravni ESČP uveljavlja pravilo, da mora biti pravni red vsake države članice dovolj odprt za razvoj novih oblik družinskih življenj, še posebej, če gre za dolgotrajna, stabilna in skrbna razmerja, v katerih se vzgajajo otroci (X. in drugi proti Avstriji 2013) (Scherpe 2016).

Z redefinicijo družine pride tudi do sprememb pri dostopu do medicinskih in pravnih poti do starševstva. Če je družina pojmovana zgolj kot funkcionalna enota (torej ni nujna biološka povezanost ali razlika v spolu), potem je upravičenost do OBMP vezana na skrbniško sposobnost in namen skrbi za otroka, ne na spol ali biološki prispevek, je treba pravno urediti raznolikost poti do starševstva (OBMP, posvojitev, nadomestno

³ Scherpe, Introduction to European family law volume II: The changing concept of 'family' and challenges for domestic family law, v: Scherpe, European Family Law, Volume II, Edward Elgar Publishing, 2016, str. 1-2.

materinstvo) in zaščititi pravice vseh vpletenih – zlasti otroka (Scherpe 2016). Scherpe prav tako opozarja, da pravna razprava ne more več temeljiti le na bioloških ali spolnih kriterijih, temveč mora izhajati iz načela koristi otroka in dejanskega življenjskega okolja, ki ga otrok izkusi v različnih oblikah družin (Scherpe 2016).

Slovenska pravna ureditev je bila dolgo časa vezana na tradicionalen pojem družine, kar se odraža tudi v ZZNPOB. Šele odločba US RS U-I-418/20, U-I-847/21 (2024) je odpravila diskriminacijo žensk na podlagi spolne usmerjenosti, a položaj moških (samskih ali v istospolni zvezi) še vedno ostaja pravno izključen. Trenutna ureditev še vedno izhaja iz predpostavke, da je starševstvo rezultat razmerja med moškim in žensko. Ob neupoštevanju sodobnih trendov redefinicije družine pravo tvega, da ne bo sledilo družbeni realnosti, temveč jo bo zaostajalo ali celo zaviralo.

Redefinicija družine zahteva, da se tudi pravno varstvo, ki izhaja iz družinskega statusa, razširi na raznolike oblike partnerskih in starševskih skupnosti. Slovenija je z zadnjo odločbo US RS naredila prvi korak v to smer, vendar pa še vedno ni razrešeno vprašanje položaja moških, kar pomeni pravno asimetrijo, pravna definicija družine v zakonu še ni sistematično prenovljena, niti ni urejeno področje nadomestnega materinstva, kar pomeni, da je pot do starševstva za določene skupine dejansko zaprta. Iz navedenega sledi, da je redefinicija družine ne le dejstvo družbene stvarnosti, temveč tudi izziv za celovito in pravično zakonodajno reformo, zlasti na področju OBMP in razmerij starševstva.

4. Argumenti za in proti odpravi omejitev dostopa do OBMP

Razprava o odpravi omejitev dostopa do postopkov OBMP, ki vključuje tudi vprašanja, kot je nadomestno materinstvo, se nahaja v središču kompleksnih pravnih, etičnih in družbenih vprašanj. Pojem nadomestno materinstvo označuje razmerje, v katerem se ženska, imenovana nadomestna mati, zaveže, da bo odplačno ali neodplačno donosila otroka in ga po rojstvu izročila naročniku. Ta postopek lahko omogoči rojstvo biološkega otroka parom, ki jim druge, sicer dovoljene oblike OBMP, ne pomagajo (Velkaverh 2014).

Kljub temu je takšna oblika oploditve v večini evropskih držav, vključno s Slovenijo, izrecno prepovedana in zato za pare nedosegljiva (Velkaverh 2014). Posledično so državljani primorani iskati rešitve v tujini, kar odpira vrsto pravnih zapletov, ko se z otrokom vrnejo v domovino (Velkaverh 2014). Vendar pa se debata o dostopnosti do starševstva ne omejuje zgolj na nadomestno materinstvo. Vključuje tudi širša vprašanja o tem, kdo vse lahko postane starš in pod kakšnimi pogoji. To zajema pravico istospolnih parov do sklenitve zakonske zveze in posvojitve, dostop samskih oseb do starševstva preko rejništva ali posvojitve ter temeljno vprašanje razmerja med biološkim, socialnim in pravno priznanim starševstvom.

4.1 Družinskopravni vidiki

Družinskopravni vidiki predstavljajo jedro problematike, s katero se soočajo države s prepovedjo nadomestnega materinstva. Glavno vprašanje se nanaša na pravno priznanje razmerja med otrokom, rojenim s pomočjo nadomestne matere v tujini, in njegovimi nameravanimi starši (Velkaverh 2014).

Primeri, kot sta *Mennesson* in *Labassee* proti Franciji (ESČP 2014), so paradigmatični za te zaplete (Velkaverh 2014). V omenjenih primerih so težave nastopile po vrnitvi družin v Francijo, ko so naročniki nadomestnega materinstva želeli otroke vpisati v francosko rojstno knjigo, a so francoski organi vpis zavrnil, primer pa je dosegel najvišjo instanco,

kasacijsko sodišče. To je razsodilo, da vpis ni dovoljen, ker bi s tem posredno priznali pravni učinek pogodbam o nadomestnem materinstvu, ki so po francoskem pravu nične in nasprotujejo mednarodnemu javnemu redu Francije (Velkaverh 2014). Ta odločitev je starše vodila do pritožbe na ESČP, ki je zadevo presoјalo na podlagi 8. člena EKČP, ki varuje pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja. ESČP je ugotovilo, da je zavrnitev priznanja starševskega razmerja sicer zasledovala legitimen cilj, kot je varovanje otrok in preprečevanje obhajanja domače zakonodaje. Vendar pa je sodišče v tehtanju različnih interesov dalo prednost otrokovi koristi in ugotovilo, da so otroci zaradi nepriznanja starševstva postavljeni v stanje »prevelike pravne negotovosti« (Velkaverh 2014). Ta negotovost se je kazala predvsem na področju dedovanja in državljanstva. Takšna situacija je po mnenju ESČP predstavljala čezmerno omejitev pravice otrok do zasebnega življenja, s čimer sodišče sili države, da morajo priznati vsaj nekatere pravne učinke razmerjem, nastalim v tujini, kljub domači prepovedi (Velkaverh 2014).

Vprašanje največje koristi otroka pa postane še bolj kompleksno v primerih, ko pride do konflikta med biološkim starševstvom in utečenim družinskim življenjem. V zadevi Mandet proti Franciji (ESČP 2016) je ESČP presoјalo primer, kjer so francoska sodišča razveljavila očetovstvo socialnega očeta na zahtevo domnevnega biološkega očeta, čeprav je petnajstletni otrok izrecno izrazil željo, da se njegov družinski položaj ne spreminja (Kraigher-Mišič 2016).

Socialni oče je v tem kontekstu tisti moški, ki kljub morebitnemu pomanjkanju biološke povezave z otrokom dejansko opravlja starševsko funkcijo – bodisi kot zakonski mož matere, bodisi kot dolgotrajni partner, ki otroka vzgaja, skrbi zanj in z njim oblikuje stabilno čustveno in pravno priznano družinsko skupnost. Socialno očetovstvo temelji na razmerju skrbi, pripadnosti in družinske realnosti, ki je pogosto za otroka pomembnejša od same biološke vezi. Takšno razmerje pridobi poseben pomen, ko je otrok vzgojen v prepričanju, da je ta oseba njegov oče, in ima z njim oblikovan trden identitetni in čustveni odnos.

ESČP je v zadevi Mandet odločilo, da so ukrepi nacionalnih sodišč, vključno s spremembo očetovstva v rojstnem listu in določitvijo stikov, nujni za zaščito pravice domnevnega biološkega očeta do očetovstva. Sodnica Nussberger je v svojem odklonilnem ločenem mnenju ostro kritizirala odločitev, češ da je ESČP s tem poznavanje lastnih korenin spremenilo iz pravice v dolžnost (Kraigher-Mišič 2016). Poudarila je, da

bi morala biti otroku, zlasti v tej starosti, prepuščena odločitev, ali bo poiskal svoje biološke korenine, namesto da se mu to vsili v korist biološkega očeta. Primer tako odpira temeljno vprašanje, ali abstraktni pojem »resnice o izvoru« lahko prevlada nad subjektivno oceno otrokove koristi in njegovim stabilnim socialnim okoljem (Kraigher-Mišič 2016).

4.2 Pravna opredelitev starševstva v Sloveniji

V slovenskem pravnem prostoru razprava o starševstvu pogosto naleti na zmotno prepričanje, da je pojem staršev vezan izključno na biološko starševstvo oseb različnih spolov. Trditev, da sta po definiciji iz 54. člena URS starša lahko le pripadnika različnih spolov, je napačna (Zadravec 2019). V 54. členu URS definicije pojma »starši« ni, prav tako je ni v nobenem drugem členu URS. URS pri opredelitvi pravic in dolžnosti staršev ne omenja njihovega spola (Zadravec 2019).

Pojem starševstva je pravni, ne zgolj biološki položaj. Tudi US RS ločuje med »naravnim (biološkim) starševstvom« in »pravno priznanim starševstvom«, pri čemer pravice in obveznosti iz 54. člena URS pripadajo tistim osebam, ki jih pravo priznava kot starše (Zadravec 2019). Slovenska zakonodaja že priznava več oblik starševstva, ki niso nujno vezane na biološko povezanost ali raznospolnost partnerjev. To vključuje:

- domnevo očetovstva, po kateri za očeta otroka velja materin mož.;
- priznanje očetovstva, kjer moški otroka prizna za svojega, ne da bi moral izkazati biološko vez;
- posvojitev partnerjevega otroka, ki je mogoča tudi v primeru istospolnih parov. Zakon o partnerski zvezi (v nadaljevanju: ZPZ) določa, da ima partnerska zveza enake pravne posledice kot zakonska zveza, razen pri skupni posvojitvi in OBMP, kar pomeni, da je posvojitev otroka partnerja dovoljena tudi za istospolne pare (Zadravec 2019).

Možnost oblikovanja družine ni omejena zgolj na pare. Tudi samska oseba lahko postane rejnica, če izpolnjuje z zakonom določene pogoje (Weber 2021). Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (v nadaljevanju: ZIRD) kot pogoje določa polnoletnost, stalno

prebivališče v Sloveniji in vsaj poklicno izobrazbo, pri čemer ne postavlja zahteve po partnerskem statusu. Samska oseba lahko ima v reji hkrati do tri otroke (Weber 2021). To kaže, da je v slovenskem pravnem redu ključna presoja primernosti posameznika za skrb za otroka, ne pa njegova zakonska ali partnerska vez.

4.3 Bioetične dileme

Nadomestno materinstvo je v jedru občutljivo etično vprašanje, glede katerega v Evropi ne obstaja enotno stališče. Eden ključnih bioetičnih argumentov za prepoved nadomestnega materinstva je nevarnost izkoriščanja nadomestnih mater, zlasti v komercialnih aranžmajih, kar lahko ženske v ranljivem položaju spremeni v sredstvo za doseg ciljev drugih. Drug pomemben pomislek je komercializacija in obravnavanje otroka kot predmeta pogodbene zaveze, kar je v nasprotju z načelom, da otrok ni blago (Velkaverh 2014).

Primer Mandet proti Franciji (ESČP 2016) odpira novo bioetično dilemo, ki presega zgolj nadomestno materinstvo in se dotika vseh oblik oploditve s pomočjo tretje osebe: ali je poznavanje biološkega izvora absolutna vrednota, ki jo je treba uveljaviti tudi proti volji otroka? (Kraigher-Mišič 2016). Odločitev ESČP, ki je dala prednost pravici domnevnega biološkega očeta pred izraženimi željami najstnika, postavlja pod vprašaj avtonomijo otroka in daje primat biološki »resnici« nad socialno realnostjo. S tem se odpira etično vprašanje, ali je pravica do poznavanja izvora res absolutna pravica otroka ali pa postane dolžnost, ki služi interesom odraslih (Kraigher-Mišič 2016).

V razpravah o dostopu istospolnih parov do starševstva se pogosto pojavlja argument o nujnosti prisotnosti obeh spolov za zdrav psihofizični razvoj otroka. Pojavljajo se trditve, da je po stališču medicinske psihologije ustrezen razvoj otroka možen le, če je vzgojen s strani staršev nasprotnega spola, vendar za takšne trditve niso navedeni viri (Zadravec 2019). Nasprotno, temeljna literatura s tega področja navaja, da obširne raziskave na Švedskem in Danskem niso pokazale razlik v odraščanju in oblikovanju identitete med otroki, ki so odraščali v raznospolnih, in tistimi, ki so odraščali v istospolnih družinah (Zadravec 2019).

4.4 Vpliv na enakost spolov in nediskriminacijo

Vprašanje dostopa do OBMP in starševstva ima pomembne posledice za načelo enakosti in nediskriminacije.

Odločitev ESČP v primerih *Mennesson* in *Labassee* (ESČP 2014) je neposredno temeljila na varstvu otroka pred diskriminacijo. S tem, ko Francija ni priznala starševskega razmerja, je otroke, rojene s pomočjo nadomestnega materinstva, postavila v bistveno slabši pravni položaj v primerjavi z drugimi otroki, kar je v nasprotju z načelom enakosti (Velkaverh 2014). Načelo nediskriminacije otrok je osrednjega pomena tudi v slovenski ustavni ureditvi. Zavračanje pravnega priznanja starševstva istospolnim parom vodi v diskriminacijo otrok glede na spolno usmerjenost njihovih staršev, zato je priznanje starševstva v teh primerih nujno za zasledovanje otrokove največje koristi (56. člen URS) in za spoštovanje načela prepovedi diskriminacije (14. člen URS) (Zadravec 2019).

4.4.1 Položaj istospolnih parov in nediskriminacija

Prepoved dostopa do zakonske zveze in starševstva, za istospolne pare predstavlja očitno obliko diskriminacije. Pravni položaj istospolnih partnerjev v Sloveniji je urejen diskriminatorno, razdrobljeno in nekonsistentno (Kogovšek-Šalamon 2015). Zakonodajalec za različno obravnavo istospolnih partnerjev v primerjavi z raznospolnimi partnerji ni podal utemeljenih razlogov, kar je ustavno problematično. Prav zaradi odprave te protiustavnosti referendum o zakonu, ki bi izenačil pravice istospolnih parov, po spremenjenem 90. členu URS (URS 1991) ne bi bil dopusten. US RS je zdaj v položaju, ko mora presoditi, ali zakon odpravlja protiustavnost na področju človekovih pravic, saj glasovanje večine o pravicah manjšine ni dopustno, še posebej, ker podelitev teh pravic v ničemer ne posega v pravni položaj večine (Kogovšek-Šalamon 2015).

Vsako zakonsko razlikovanje na podlagi osebne okoliščine, kot je spolna usmerjenost, mora temeljiti na razumnem in ustavno dopustnem razlogu, ki pa v primeru izključevanja istospolnih parov iz instituta zakonske zveze in starševstva ni podan (Zadravec 2019). Če

torej ni ustavno utemeljenih razlogov za izključitev, potem bi omejevanje dostopa do OBMP za istospolne pare prav tako predstavljalo nedopustno diskriminacijo.

Končno, možnost, da samska ženska postane rejnica, dodatno utrjuje argument proti diskriminaciji na podlagi zakonskega stanu (Weber 2021). Če je ključni kriterij primernost posameznika za skrb in vzgojo otroka, potem izključevanje posameznikov ali parov na podlagi njihove spolne usmerjenosti ali zakonskega stanu nima stvarne podlage in je v nasprotju s temeljnimi načeli enakosti in nediskriminacije.

4.5 Diskurz o pravici moških do starševstva in njihovi izključenosti iz sistemov OBMP

V pravnem redu Republike Slovenije velja, da moški – bodisi samski bodisi v istospolni partnerski skupnosti – nima dostopa do postopkov OBMP, čeprav takšen dostop ženskam (tudi samskim in v istospolni zvezi) po zadnji odločbi US RS omogoča nova razlaga ZZNPOB. To razmerje odpira vrsto vprašanj s področja človekovih pravic, ustavne enakosti, spolne nevtralnosti prava in pomena bioloških dejstev pri oblikovanju pravnih rešitev.

URS očetovstva kot takega izrecno ne določa, vendar pa pravica do družinskega življenja (53. člen URS 1991) ter pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja (8. člen EKČP) vključujeta tudi pravico do starševstva kot osebne, identitetne in socialne dimenzije posameznika.

Vrtačnik poudarja, da pravica do spočetja z OBMP ne izhaja neposredno iz URS, temveč kot derivat kombinacije več pravic – zasebnosti, dostojanstva in zdravstvenega varstva. Čeprav se ti standardi uporabljajo tako za moške kot za ženske, pa je dejanska možnost uresničitve teh pravic neenaka, saj moški brez ženske ne more spočeti otroka – razen, če bi bilo omogočeno surogatno materinstvo (Vrtačnik 2019).

Tukaj se kaže razhajanje med *de iure* formalno enakostjo in *de facto* neenakim dostopom do starševstva, ki ga zakonodajalec ni kompenziral z alternativnimi rešitvami za moške.

Kot že omenjeno v poglavju 2.4, moški brez ženske partnerke ni upravičen do OBMP, ker postopek tehnično ni izvedljiv brez maternice, ker je nadomestno materinstvo kazensko prepovedano, ker so pogodbe o nadomestnem materinstvu nične, ker zdravniki ne smejo sodelovati v takšnem postopku. To pomeni, da zakonodaja sistematično preprečuje vsako možno pot moškemu do očetovstva, ki ne vključuje naravne zanositve ali posvojitve. Kot opozarja Sep, gre za situacijo, ki postaja v modernih pravnih redih vedno bolj sporna, saj se povečuje število moških, ki želijo uresničiti pravico do starševstva tudi zunaj tradicionalnih vzorcev (Sep 2022).

V nekaterih državah, kot so ZDA, Kanada, Izrael in Grčija, je dostop do nadomestnega materinstva omogočen tudi samskim moškim in moškim parom. V teh pravnih sistemih je razprava običajno usmerjena v regulacijo postopka in etično varovanje pravic vseh vpletenih, ne pa v njegovo prepoved. V Evropi pa večina držav, podobno kot Slovenija, še vedno prepoveduje takšne prakse. Vendar ESČP je v nekaterih sodbah (Mennesson proti Franciji (2014), Labassee proti Franciji (2014)) že nakazalo, da je absolutna prepoved priznanja starševstva (npr. po nadomestnem materinstvu v tujini) lahko v neskladju z načelom koristi otroka.

Vrtačnik poudarja, da vsakršna sprememba na področju OBMP mora spoštovati načelo pravičnosti in neškodovanja, saj je prav otrok tisti, ki ne sme postati sredstvo v razmerju interesov odraslih. Pravna izključitev moških iz OBMP se zato ne sme avtomatsko razumeti kot diskriminacija, temveč kot pravna posledica bioloških dejstev, etičnih zadržkov pred komercializacijo materinstva, ter zaščite žensk kot nosilk nosečnosti in porodnic. Na drugi strani pa se poraja vprašanje, ali bi zakonodaja lahko predvidela alternativne mehanizme (npr. altruistično nadomestno materinstvo), ki bi pod strogo regulacijo omogočili tudi moškim dostop do starševstva – s čimer bi se ohranilo ustavno ravnotežje med enakostjo spolov in varstvom dostojanstva (Vrtačnik 2019).

Vprašanje pravice do starševstva za moške v kontekstu OBMP ostaja pravno odprto. Zaenkrat US RS ni odločalo o izključenosti moških, temveč le o diskriminaciji samskih in istospolnih žensk. V prihodnosti je pričakovati, da bo ob eventualni sprožitvi ustavnega spora glede moških upravičencev treba presoditi ali gre za primerljivo situacijo, ali je izključitev sorazmerna, in ali obstajajo drugi načini uresničitve pravice do starševstva. Do tedaj pa slovenski pravni red zavzema izrazito restriktivno stališče, ki izhaja iz etično

in biološko konservativne razlage pomena materinstva, v kateri moškemu ni priznana enakovredna pravica do postopkov OBMP.

5. Analiza odmika od tradicionalnega družinskega modela in načela enakosti

Slovensko družinsko pravo je bilo dolga leta zgrajeno na temeljih, ki so odražali zgodovinsko in družbeno osrednjo vlogo družine, zasnovane na zakonski zvezi moškega in ženske. Ta model ni bil zgolj odraz tradicije, temveč je zagotavljal pravno predvidljivost in stabilnost, zlasti pri določanju razmerij med starši in otroki. Prelomna odločitev US RS iz leta 2022, U-I-486/20, Up-572/18, in posledične spremembe Družinskega zakonika (v nadaljevanju: DZ) (DZ 2017) so korenito posegle v to ureditev. Z razširitvijo instituta zakonske zveze in omogočanjem dostopa do postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo istospolnim parom je zakonodajalec zavestno odstopil od ustaljenega modela.

Namen tega poglavja je kritična analiza pravnih posledic tega odmika. Brez zanikanja pomena prizadevanj za odpravo določenih neenakosti, se poglavje osredotoča na pravne in ustavnopravne napetosti, ki jih je nova ureditev ustvarila. Argumentirano je, da je uvedba novih definicij starševstva, ki so ločene od biološke resničnosti in tradicionalnih vlog matere in očeta, privedla do pravnih asimetrij. Analiza izpostavlja, kako te asimetrije ne le relativizirajo in slabijo pravni položaj očeta, ampak tudi vnašajo v pravni red notranja neskladja, ki postavljajo pod vprašaj dosledno uresničevanje ustavnega načela enakosti pred zakonom. V ta namen poglavje preučuje, kako je nova ureditev spremenila temeljno logiko določanja starševstva, analizira sistemske posledice odmika od biološkega načela ter kritično ocenjuje, ali ustvarjanje različnih pravnih poti do starševstva, odvisnih od spola, vodi v novo obliko pravne neenakosti.

5.1 Pravna ureditev pred odločbo US RS iz leta 2024

Pred sprejetjem odločbe US RS U-I-486/20, Up-572/18 in posledičnih sprememb Družinskega zakonika je bil slovenski pravni red na področju družinskega prava notranje

skladen in jasen. Osrednjo vlogo je imel Družinski zakonik, ki je v 113. členu določal temeljno domnevo očetovstva: »Za očeta otroka, rojenega v zakonski zvezi, velja mož otrokove matere.« (DZ 2017) Ta t. i. domneva *pater est quem nuptiae demonstrant* (oče je tisti, na katerega kaže zakonska zveza) je bila izrecno vezana na zakonsko zvezo moškega in ženske, kar je zagotavljalo pravno predvidljivost in stabilnost (Weber 2020).

Vzpostavljen je bil jasen razloček med zakonsko zvezo in partnersko zvezo. Zakon o partnerski zvezi je sicer načelno izenačil partnersko zvezo istospolnih parov z zakonsko zvezo v večini pravnih učinkov, vendar je eksplicitno izključeval nekatere ključne učinke na področju družinskih razmerij. V 12. členu ZPZ je bilo določeno, da partnerja partnerske zveze ne moreta skupaj posvojiti otroka in nista upravičena do postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZPZ 2016; Weber 2020).

Dr. Nana Weber opozarja, da domneve očetovstva zaradi zgoraj navedenih določb ni bilo mogoče razširiti na istospolne partnerje, saj ZPZ ni urejal razmerij do otrok, kar je tudi izrecno razvidno iz zakonodajnega gradiva (Weber 2020). Zakonodajalec je s tem ohranjal razlikovanje, ki je temeljilo na biološki in zakonski povezanosti staršev, in ne le na volji ali pravnem statusu partnerja.

Tako vzpostavljena ureditev je temeljila na komplementarnosti vlog matere in očeta ter na načelu, da je starševstvo pravno priznano le, če obstaja biološka ali zakonska povezava. S tem je bilo zagotovljeno, da se pravni položaj otroka določi z največjo možno pravno gotovostjo in predvidljivostjo (Del Fabro 2017; Končina Peternel 2019). Družinski zakonik je po teh izhodiščih zagovarjal model starševstva, ki se je tesno prepletal z biološko resničnostjo in s tradicionalno pojmovanimi družinskimi vlogami.

Že sistemska pravna analiza iz leta 2015 je opozorila, da so razlike med pravicami istospolnih in raznospolnih parov, zlasti na področju družinskih razmerij, rezultat namerne zakonodajne odločitve, ki je temeljila na načelu varovanja tradicionalne družine kot temeljne celice družbe (Vovk 2015). Vendar je istočasno opozorila na prisotne oblike sistemske diskriminacije, zaradi katerih so bile nekatere skupine v pravnem redu slabše zaščitene.

Zato je mogoče zaključiti, da je pred reformo leta 2022 pravni sistem temeljil na jasni logiki: pravica do starševstva je izhajala bodisi iz biološkega razmerja (mati) bodisi iz zakonskega domnevanja (oče), pri čemer ni dopuščal alternativnih poti za istospolne pare.

Ta model je omogočal večjo pravno predvidljivost, a je bil hkrati deležen kritik z vidika načela enakosti.

Z odločbo US RS iz leta 2022 (U-I-486/20) in nato še odločbo iz leta 2024 (U-I-418/20, U-I-847/21) je bil pravni okvir bistveno spremenjen. Prepoved dostopa istospolnih parov do OBMP in skupne posvojitve je bila razveljavljena kot protiustavna, kar pomeni, da so se izključitve, opisane v tem poglavju, s tem deloma odpravile. US RS je s tem prelomilo dotedanji model, ki je starševstvo razumel izključno skozi biološko ali zakonsko binarnost med moškim in žensko.

5.2 Uvedba »starševstva po volji« in odmik od biološkega načela

Z odločbo US RS U-I-486/20, Up-572/18 iz leta 2022 je bila odpravljena pravna ovira za sklenitev zakonske zveze med osebama istega spola, kar je nato omogočilo tudi dostop do postopkov OBMP za istospolne ženske pare. Zakonodajalec je na podlagi te odločbe v letu 2023 dopolnil Družinski zakonik z novim 129.a členom, ki določa, da se poleg ženske, ki je otroka rodila, za mater šteje tudi druga ženska, če je bil otrok spočet z OBMP in je v postopek privolila.

S tem je bila prvič v slovenski pravni zgodovini uzakonjena oblika starševstva, ki ni utemeljena ne na biološki vezi ne na zakonski zvezi v tradicionalnem smislu (Del Fabro 2017). Novi model temelji zgolj na vnaprej izraženi volji in formalnem soglasju, kar pomeni temeljni prelom z načelom *mater semper certa est* (mati je vedno znana) ter načelom *pater est quem nuptiae demonstrant* (oče je tisti, na katerega kaže zakonska zveza) (Del Fabro 2017).

Ta premik odpira pomembna pravna vprašanja, saj pravni status druge matere temelji na soglasju pred OBMP, ne glede na biološko povezanost (Weber 2020). Sistem zdaj priznava dvojno materinstvo, ne da bi bilo nujno definirano očetovstvo. Čeprav zakon formalno ohranja to pravico, se ob razširitvi modelov starševstva odpirajo zapleteni položaji glede njenega uresničevanja (Tabaković 2018).

Kot opozarja Tabaković, lahko odmiki od biološkega sidra starševstva ustvarjajo nevarnost pravne nepreglednosti in celo zlorab, kot se kaže na primeru nadomestnega

materinstva, ki v slovenskem prostoru ni uzakonjeno, a je predmet čezmejne prakse. Podobna nevarnost obstaja tudi pri razširitvi koncepta starševstva na temelju izključno soglasja, brez ustreznih varoval in postopkov preverjanja koristnosti za otroka (Tabaković 2018).

5.3 Analiza pravnih asimetrij in nov položaj moškega

Nova ureditev ustvarja bistveno različne standarde za vzpostavitev starševstva, kar vpliva na položaj moških, zlasti očetov. Medtem ko se za partnerko v istospolni zvezi vzpostavi avtomatičen, neizpodbojen status matere (če je privolila v OBMP), ostaja za očeta (moža ženske v heteroseksualni zvezi) domneva očetovstva po 113. členu DZ še vedno izpodbojna.

To pomeni, da se pravni položaj nebiološke matere in nebiološkega očeta bistveno razlikuje. Partnerka ženske v OBMP ima neizpodbojen status, vezan na vnaprej izraženo voljo – ne glede na biološka dejstva, mož matere pa ima status, ki je vezan na biološko dejstvo in ga je mogoče izpodbiti z dokazovanjem, da ni biološki oče (Weber 2020).

Ta pravna razhajanja povzročajo občutno asimetrijo, kjer ima partnerka matere višjo stopnjo pravne varnosti od moža, čeprav je tudi on lahko v popolnoma identičnem položaju – brez biološke povezave z otrokom, a z vzpostavljenom družinsko skupnostjo.

Pravni red s tem ustvarja dve kategoriji staršev:

- Voljno starševstvo – nebiološko, a neizpodbojno.
- Biološko predpostavljeno starševstvo – a pogojno in izpodbojno.

To predstavlja jasno pravno asimetrijo, ki po oceni Končine Peternel pomeni tveganje za relativizacijo pomena očetovstva v pravnem redu (Končina Peternel 2019). Če zakonodaja pri ženski partnerki ne zahteva biološke vezi, pri moškem pa je ta vez ključna, to pomeni, da ima moški pravno manj trden položaj – tudi v primerih, ko z otrokom živi, skrbi zanj in želi pravno priznано starševstvo.

Poleg tega, kot opozarja dr. Nana Weber, ta razlika ustvarja tudi dodatna procesna neravnotežja, saj partnerki zadostuje pisno soglasje pred postopkom OBMP, možu pa

grozi izpodbijanje očetovstva kadarkoli s strani matere, otroka ali njega samega – tudi retroaktivno. To pomeni, da mož nima nobenega pravnega sredstva, da bi zavaroval svoj položaj očeta, če bi se kdorkoli odločil za izpodbijanje. To ustvarja negotovost in občutek pravne nestabilnosti.

V praksi se torej odraža, da je pravna pot ženske partnerke krajša, hitrejša in varnejša, medtem ko je pot moškega pogojena, dolgotrajna in odprta za spore. Gre za klasičen primer pravne asimetrije, saj osebi v primerljivem položaju (nebiološki starš, ki živi v zvezi z biološko materjo) zakon ponuja drugačno raven zaščite. Ob tem pravni red ohranja pomen biološke vezi za moškega, a jo zanemari pri ženski, kar pomeni, da ima biološko starševstvo dvojne standarde – kar ni utemeljeno z načelom pravne enakosti.

Kot v članku izpostavlja dr. Končina Peternel (2019), je ključno, da je družinsko pravo predvidljivo in stabilno – saj je otrokova korist pogosto odvisna od dolgotrajnosti in gotovosti starševske skrbi. Če ima eden od staršev slabšo pravno zaščito in je podvržen izpodbijanju, se s tem zmanjšuje tudi stabilnost celotne družinske skupnosti. S tem se poraja vprašanje, ali je zakonodajalec dejansko zagotovil enakopravno obravnavo staršev, ali pa je nevede ustvaril novo obliko diskriminacije – ne na podlagi spolne usmerjenosti, ampak na podlagi spola in biološke vloge v razmerju (Končina Peternel 2019).

5.3.1 Izključitev samskih moških iz vseh pravnih poti do starševstva

Ena od resnih, a pogosto spregledanih posledic sprememb družinske zakonodaje je dejstvo, da slovenski pravni red ne omogoča nobene pravne poti do starševstva samskim moškim, ne glede na njihovo spolno usmerjenost. Medtem ko so s spremembo Družinskega zakonika istospolne partnerke pridobile možnost dostopa do OBMP in s tem do avtomatičnega pravnega starševstva, so samski moški – heteroseksualni ali homoseksualni – iz te ureditve popolnoma izključeni.

Za razliko od samskih žensk, ki so že prej imele (omejen) dostop do OBMP v tujini, in še toliko bolj danes, ko so pravice istospolnih partnerk izenačene, samski moški nimajo nobenega dostopnega mehanizma do starševstva, ne preko OBMP, ne preko nadomestnega materinstva, ne preko skupne posvojitve.

ZZNPOB v 7. členu določa, da do OBMP niso upravičene ženske, ki otroka nameravajo prepustiti tretji osebi, iz česar izhaja, da je nadomestno materinstvo de facto prepovedano (ZZNPOB 2000) (Tabaković 2018). Poleg tega Kazenski zakonik (v nadaljevanju KZ-1) (KZ-1, 2008) takšno ravnanje tudi sankcionira kot kaznivo dejanje nedovoljenega posega v nosečnost (Tabaković 2018). Posledično je za samskega moškega edina teoretična možnost, da bi postal oče z uporabo nadomestne matere, ne samo pravno nedostopna, ampak tudi kazniva.

S tem slovenski pravni red določa spolno in statusno pogojeno izključitev, saj posameznik zgolj zaradi dejstva, da je moški in samski, nima nobenega dostopa do starševstva, kljub temu da bi bil morebiti sicer sposoben zagotoviti varno, stabilno in skrbno družinsko okolje.

5.3.2 Spolna diskriminacija

To pomeni neposredno kršitev načela enakosti pred zakonom iz 14. člena URS (URS 1991), ki prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi spola ali druge osebne okoliščine. Če zakonodaja omogoča ženski, da na podlagi lastne volje (z OBMP ali z rojstvom) postane mati, ne omogoča pa enake pravice moškemu, ki bi želel na podlagi lastne volje postati oče, gre za spolno diskriminacijo (Weber 2020).

Razlikovanje ne temelji na dejanski sposobnosti za starševstvo (ki se lahko ugotavlja v posameznem postopku), ampak izključno na spolu in biološki funkciji rojevanja, kar ne ustreza ustavnemu testu razumnosti in sorazmernosti.

Tudi če država zasleduje legitimni cilj varstva otrokovih koristi, se mora vprašati, ali je popolna izključitev celotne skupine prebivalstva (samskih moških) zares nujna in sorazmerna pot do tega cilja. Glede na to, da ima mnogo samskih moških v praksi sposobnost in pripravljenost prevzeti vlogo starša, takšna ureditev ne vzdrži ustavnopravne presoje.

V številnih evropskih državah, med njimi Nemčiji, Nizozemski, Belgiji in delih ZDA, samski moški lahko posvojijo otroka ali celo postanejo očetje s pomočjo nadomestnega materinstva, če je to pravno dovoljeno in etično sprejemljivo. Slovenija na tem področju

zaostaja in se umešča med redke države, ki sistematično zavračajo možnost starševstva samskim moškim. To postavlja državo v nasprotje s sodobnimi trendi človekovih pravic, saj se vse bolj uveljavlja načelo, da naj se o primernosti za starševstvo odloča individualno, ne pa na podlagi vnaprej določenih statusnih ali spolnih kategorij.

Izključitev samskih moških iz pravne možnosti postati starš nosi tudi simbolne in moralne posledice. Pomeni, da zakonodajalec vnaprej ocenjuje, da so samski moški inherentno manj primerni za vlogo starša, ne glede na njihove osebne lastnosti, socialno stabilnost ali pripravljenost prevzeti odgovornost za vzgojo otroka. To utrjuje stereotipne predstave o moških kot neprimernih skrbnikih in še dodatno pogloblja družbeno marginalizacijo njihovega starševstva, kar je v neposrednem nasprotju z načelom enakega dostojanstva vseh ljudi (Končina Peternel 2019).

Iz trenutno veljavnih določb je mogoče dognati, da je pravni položaj samskih moških v slovenskem pravnem redu glede možnosti starševstva izrazito diskriminatoren. Zakonodaja jim ne ponuja niti ene pravne poti do uresničitve očetovstva, kar pomeni, da je njihova želja po družini neuresničljiva znotraj sistema, v nasprotju z drugimi skupinami prebivalstva, predvsem samskimi ženskami in istospolnimi partnerkami. Gre za sistemski manko, ki terja nujno zakonodajno in ustavnopravno revizijo, saj posega tako v pravico do družinskega življenja (iz 8. člena EKČP), kot tudi v načeli enakosti in nediskriminacije iz 14. člena URS (URS 1991).

5.4 Ustavnopravni premislek o nastalem položaju

Nova ureditev poraja resna vprašanja o skladnosti z nekaterimi temeljnimi ustavnimi načeli, predvsem z načelom enakosti.

URS v 14. členu določa, da smo pred zakonom vsi enaki in da je diskriminacija na podlagi katerekoli osebne okoliščine, vključno s spolom, nedopustna (URS 1991). To pomeni, da mora zakonodaja za vsakršno razlikovanje med osebami zagotoviti utemeljen, razumen in sorazmeren razlog, sicer gre za protiustavno neenakost. Postavlja se vprašanje, ali ustvarjanje bistveno različnih pravnih poti do starševstva, ki temeljijo na spolu osebe, ustreza strogemu testu ustavnosti.

Na eni strani je nebiološka mati v ženski partnerski zvezi, na drugi pa mož v heteroseksualni zvezi, ki morda ni biološki oče. Oba sta nebiološka starša, ki z otrokom živita v družinski skupnosti. Zakon ju obravnava bistveno različno. Status ženske je neizpodbojen in temelji na volji, status moškega pa je izpodbojen in vezan na biologijo. Težko je najti tehten in razumen razlog, ki bi utemeljil takšno razlikovanje. Če je bil cilj zakona odpraviti diskriminacijo istospolnih parov, se zdi, da je pri tem ustvaril novo, na spolu temelječo neenakost med nebiološkimi starši.

Čeprav URS varuje družino, je zgodovinsko in pravno jedro tega varstva predstavljala družina, utemeljena na zvezi moškega in ženske ter na razmerju med starši in otroki. Z uvajanjem alternativnih in med seboj neskladnih modelov starševstva se postavlja vprašanje, ali zakonodajalec s tem res krepi institucijo družine. Z vnašanjem pravnih asimetrij in notranjih protislovij se lahko dolgoročno oslabi stabilnost in predvidljivost družinskih razmerij, kar ni v korist otroka. Tradicionalni model, ki temelji na komplementarnosti vlog matere in očeta, je bil pravno jasen. Nova ureditev to komplementarnost zavrača v primeru istospolnih zvez, hkrati pa jo ohranja kot temelj za heteroseksualne zveze, s čimer vnaša v sistem notranje napetosti. To odpira vprašanje, ali zakonodajalec še prepoznava posebno vrednost modela matere in očeta, ki je bil zgodovinsko temelj družinske politike.

Zakonodajalec sicer ohranja domnevo, da je mati tista, ki rodi otroka. A v novem sistemu to več ne velja absolutno: zdaj je možna tudi pravna materinstvo ženske, ki ni rodila – s čimer se tudi to načelo relativizira. Če torej lahko zakonodaja nebiološki materi prizna pravni status brez možnosti izpodbijanja, potem ni ustavno sprejemljivo, da očetu tega ne omogoči v primerljivem položaju. Gre za notranjo nedoslednost, ki ni utemeljena ne z biološkimi, ne z etičnimi, ne s pravnimi razlogi, temveč očitno temelji na razlikovanju po spolu.

Ustavnoppravna dilema tukaj ni le teoretična, saj ima neposreden vpliv na varnost družinskih razmerij, dostop otrok do stabilnega pravnega statusa svojih staršev, ter družbeno dožemanje pomena materinstva in očetovstva.

Kot opozarja mag. Andrej Del Fabro (2017), je bil cilj Družinskega zakonika zagotavljanje varnosti in koristi otroka – a pravna ureditev, ki vnaprej različno obravnava moža in partnerko, tega cilja ne more v celoti doseči. Zakonodaja bi morala omogočiti

simetrične pravne poti do starševstva za vse nebiološke starše, ob ustreznih postopkih preverjanja volje in koristi otroka (Del Fabro 2017).

Spremembe družinskega prava, sprejete v imenu napredka in enakosti, so slovenski pravni red pripeljale na neznano ozemlje. Odmik od preverjenega modela družine, ki temelji na komplementarnosti matere in očeta ter biološki resničnosti kot sidrišču, je ustvaril kompleksen in notranje neskladen sistem. Analiza je pokazala, da je nova ureditev starševstva postavila moškega in očeta v relativno slabši in pravno bolj negotov položaj. Medtem ko je nebiološka mati pridobila avtomatičen in neizpodbojen status, oče ostaja vezan na tradicionalno, a izpodbojno domnevo. Ta pravna diskrepanca ni zgolj tehnične narave; odraža sistemsko podcenjevanje vloge očeta in relativizacijo njegovega položaja v družini. Takšne posledice terjajo poglobljen strokovni in zakonodajni premislek. V prihodnosti bo ključnega pomena ponovna evalvacija zakonodajnega okvira, da se zagotovi večja notranja koherentnost in polno spoštovanje načela enakosti za vse. Le tako bo mogoče ohraniti vrednost in stabilnost družine kot temeljne celice družbe, ki nudi varno in predvidljivo okolje za razvoj otrok (Del Fabro 2017).

6 Ustavnosodna presoja in ustavnopravni vidiki OBMP

Problematika oploditve z biomedicinsko pomočjo na ustavnopravni ravni vključuje preplet temeljnih človekovih pravic in svoboščin, načela enakosti, varstva osebnega dostojanstva in spoštovanja zasebnega in družinskega življenja. Hkrati odpira vprašanja glede meja zakonodajalčevega diskrecijskega prostora pri določanju pogojev za dostop do OBMP. V tem okviru predstavlja odločba US RS št. U-I-418/20, U-I-847/21 z dne 16. 10. 2024 prelomno točko, saj izrecno priznava ustavno nedopustnost obstoječe ureditve, ki je iz postopkov OBMP izključevala samske ženske ter ženske, ki živijo v istospolni partnerski zvezi.

US RS je presojalo določbe ZZNPOB in ugotovilo, da je zakon v neskladju z več členu URS, predvsem s 14. (enakost pred zakonom), 34. (osebno dostojanstvo), 35. (varstvo pravic zasebnosti) in 55. členom (svobodno odločanje o rojstvu otrok) (URS 1991) (Weber, 2020). Bistveno je, da odločba ne temelji le na formalnem pregledu pravnih norm, temveč tudi na vsebinskem vrednotenju ciljev zakonodajalca in tehtanju ustavno varovanih interesov.

6.1 Odločba Ustavnega sodišča RS U-I-418/20, U-I-847/21

V konkretnem primeru sta zahtevi za oceno ustavnosti vložili skupina poslancev Državnega zbora ter Zagovornik načela enakosti. Oba predlagatelja sta izpostavila, da obstoječa ureditev ZZNPOB diskriminatorno izključuje samske ženske in ženske, ki živijo v istospolnih zakonskih ali zunajzakonskih zvezah. Poudarila sta, da gre za protiustavno razlikovanje, ki ni utemeljeno z legitimnim ciljem in ne prestane testa sorazmernosti. US RS je njunim navedbam pritrdilo. Ključna ugotovitev je bila, da so ženske, ki niso v raznospolni zvezi, v primerljivem položaju kot ženske, ki so del take zveze – vse imajo legitimno željo po starševstvu in potrebujejo pomoč medicine pri spočetju. Razlikovanje med temi skupinami torej temelji na osebnih okoliščinah (zakonski stan, spolna usmerjenost), kar pomeni kršitev 14. člena URS. Sodišče je

posebej poudarilo tudi pomen 55. člena URS, ki vsakomur priznava pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok – ta pravica mora vključevati tudi pozitivno obveznost države, da dostop do OBMP omogoči vsem v primerljivem položaju (Weber 2020; odločba št. U-I-418/20).⁴

6.1.1 Ločena mnenja ustavnih sodnikov in sodnic

Odklonilno ločeno mnenje sodnika Marka Šorlija temelji na poudarjanju načela največje koristi otroka. Šorli opozarja, da odločitev US RS ni dovolj tehtala posledic za nerojenega otroka, temveč je nesorazmerno privilegirala pravice odraslih žensk, ki želijo uresničiti željo po starševstvu. Po njegovem mnenju je največja korist otroka v tem, da odrašča v tradicionalni družini z materjo in očetom. Ob sklicevanju na pomen družine za otrokov čustveni, moralni in socialni razvoj (Šorli 2024), opozarja, da odločba ne vsebuje individualizirane presoje, ki bi lahko utemeljila raznolikost oblik družin kot enakovrednih. Šorli svari pred nevarnostjo, da se otrok obravnava kot sredstvo za uresničevanje pravice odraslih, brez ustreznega varstva njegovih interesov.

Pritrdilno ločeno mnenje sodnika dr. Mateja Accetta pa predstavlja diametralno nasproten pogled. Accetto zagovarja, da so samske ženske in ženske v istospolnih zvezah v ustavnopravno primerljivem položaju z ženskami v raznospolnih zvezah. Meni, da izključitev omenjenih skupin ni mogoče utemeljiti z načelom največje koristi otroka, saj gre v obravnavanih primerih za hipotetične, načrtovane otroke, katerih koristi ni mogoče določiti ex ante. Argumente zakonodajalca, ki se sklicujejo na tradicionalno družinsko strukturo, označi za nezadostne, saj sodobni družinski modeli že dolgo vključujejo raznolike oblike družinskega življenja. Accetto opozarja, da se javni interes v takih primerih pogosto prikazuje v obliki domnevne otrokove koristi, ki pa dejansko izraža družbeno vrednotenje določenega modela družine, ne pa objektivno tehtanje otrokovega interesa (Accetto 2024).

Zanimiv je tudi njegov razmislek o tehnološkem razvoju na področju OBMP, ki vključuje vprašanja kot so nadomestno materinstvo in ektogeneza. Poudari, da se pravo ne sme

⁴ Po odločbi U-I-418/20, U-I-847/21 dostop moških do uresničevanja biološkega starševstva z uporabo reprodukativne tehnologije ostaja nespremenjen.

izmikati vprašanjem, ki jih postavlja znanost, temveč mora na nove oblike družinskih in reproduktivnih odnosov odgovarjati s premišljenimi pravnimi rešitvami. Opozarja, da ustavnopravni standardi ne smejo zaostajati za realnimi družbenimi spremembami, saj to vodi v diskriminacijo in utrjevanje neenakosti.

Oba sodnika, čeprav z različnima poudarkoma, se torej ukvarjata z istim bistvenim vprašanjem: ali lahko pravica odraslih do reprodukcije omeji ali celo prevlada nad pravico otroka do ustreznega varstva. Sodnik Šorli poudarja previdnost in varovanje otrokove koristi, medtem ko Accetto zagovarja širši koncept enakosti in sodobne razumevanja družine, kjer je vsakršno izključevanje brez stvarnih razlogov ustavno nevzdržno. Njuna mnenja s tem pomembno prispevajo k pluralnemu razumevanju ustavnega varstva na področju OBMP ter prikazujejo razpon možnih interpretacij ustavno varovanih vrednot.

Ločeno mnenje sodnice dr. Katje Šugman Stubbs poudarja pomen kontekstualnega razumevanja sodobnih oblik družin in posebej izpostavlja načelo spoštovanja človekovega dostojanstva. Po njenem mnenju bi moralo US RS večji poudarek nameniti izključenosti samskih žensk in žensk v istospolnih zvezah iz družbene obravnave kot enakovrednih subjektov reproduktivnih pravic. Sodnica opozarja na pomen ustavno varovane pravice do zasebnosti, ki vključuje tudi avtonomno odločanje o oblikah družinskega življenja, ter meni, da vsakršna institucionalna ovira na tej poti pomeni poseg v osebno dostojanstvo posameznice. Ob tem kritizira tudi zgodovinsko zaznamovanost pravnega diskurza z dominantno heteronormativno predstavo o družini in poziva k večji občutljivosti za dejansko življenje posameznic, ki želijo same ali z drugimi oblikovati starševsko vlogo. V njenem mnenju je razvidna skrb za krepitev pravic žensk kot ranljive skupine na presečišču reproduktivnih, socialnih in identitetnih razsežnosti.

Tak pristop dodatno poglobi razpravo o ustavnopravni zaščiti oseb v postopkih OBMP, saj poleg načel enakosti in koristi otroka vključuje tudi razmislek o sistemski marginalizaciji določenih družbenih skupin ter potrebi po preoblikovanju zakonodajnega okvirja na tem področju.

Sodnik dr. Rajko Knez v svojem mnenju poudari, da je načelo enakosti pred zakonom (14. člen URS 1991) bistvena sestavina ustavne demokracije. Opozarja, da razlika med samskimi/istospolnimi ženskami in ženskami v raznospolnih zvezah ni pravno relevanten dejavnik, ki bi utemeljeval različno obravnavo. Knez posebej izpostavi nevarnost, da

pravni red utrjuje družbeno večinske vrednote na račun manjšinskih pravic. Skladno s tem zagovarja individualno svobodo in avtonomijo kot temelj za presojo, ne pa družbenih predsodkov (Knez 2024).

Sodnica dr. Špelca Mežnar opozarja na horizontalno razsežnost temeljnih pravic, kar pomeni, da država ne sme biti pasivna pri uresničevanju pravic, temveč ima dolžnost zagotavljati dejanske pogoje za njihovo uresničitev. Dostop do OBMP je po njenem mnenju klasičen primer pozitivne obveznosti države. Posebej opozarja, da mora biti vsakršna izključitev iz tega dostopa ustavno utemeljena, kar pa v konkretnem primeru ni bilo izkazano. Mežnarjeva razume državo kot aktivnega varuha temeljnih pravic, ki mora v pluralni družbi zagotoviti enakopravno obravnavo vseh oseb, ne glede na njihov osebni status ali družinsko ureditev (Mežnar 2024).

6.2 Presoja izključitve moških iz postopkov OBMP po testu sorazmernosti

US RS v svoji presoji ustavnosti omejevalnih ukrepov redno uporablja test sorazmernosti, ki obsega štiri ključne korake:

- 1) legitimen cilj, ki ga ukrep zasleduje;
- 2) primernost ukrepa za dosego tega cilja;
- 3) nujnost ukrepa, torej ali obstajajo milejša sredstva;
- 4) sorazmernost v ožjem smislu – tehtanje med težo posega in težo varovane dobrine.

V nadaljevanju se ta test uporabi za oceno, ali je izključitev samskih moških in moških v istospolnih zvezah iz upravičenja do OBMP ustavno dopustna.

Zakonodajalec zatrjuje, da je cilj izključitve varstvo koristi otroka (da naj otrok odrašča v »naravnem« družinskem okolju), varstvo dostojanstva žensk, ker bi sicer edina mogoča pot za moške do starševstva bila preko nadomestnega materinstva, ki je v Sloveniji izrecno prepovedano, ter zdravstvena in pravna varnost postopkov OBMP, ki naj bi bila izvedljiva zgolj znotraj heteroseksualne ali ženske istospolne zveze.

Gre torej za cilje, ki so po ustavnosodni presoji načeloma legitimni – varstvo otroka in preprečevanje zlorab v zdravstvenem sistemu so ustavno dopustni cilji (US RS št. U-I-272/98 2003; U-I-69/03 2005; U-I-212/10 2013).

Vprašanje primernosti se nanaša na to, ali ukrep – torej zakonska izključitev moških – sploh prispeva k dosegu legitimnega cilja. Načeloma izključitev moških res preprečuje posredno legalizacijo surogatnega materinstva, ki je v Sloveniji nedovoljeno. Prav tako se s tem vnaprej izloči možnost, da bi OBMP postalo posredna podlaga za izsiljeno redefinicijo družine. Vendar pa, kot opozarja Vrtačnik, zgolj izključitev po spolu ni zadosten instrument za zaščito etičnih načel. Pravna primernost ukrepa je torej relativna, saj ni nujno, da vsak moški, ki želi do otroka po poti OBMP, namerava uporabiti prepovedano sredstvo (npr. nadomestno materinstvo) (Vrtačnik 2019).

Poleg tega ni izkazano, da bi dostop moških do OBMP sam po sebi povzročil škodo ali poseg v pravice žensk, če bi bil postopek izveden na podlagi zakonitega, prostovoljnega in ustavno nadzorovanega sodelovanja tretjih oseb.

Glede nujnosti se presoja, ali je ukrep (izključitev) nujen, ali pa bi bilo možno doseči isti cilj z milejšimi sredstvi. Tu se pokaže ključna šibkost ureditve, saj zakon ne predvideva možnosti reguliranega, nadzorovanega, altruističnega nadomestnega materinstva, ki bi zaščitilo dostojanstvo žensk in obenem omogočilo posameznikom starševstvo. Tak model obstaja v državah kot so Grčija, Velika Britanija, Izrael. Prav tako ni pravno omogočeno varovano pravno posredništvo ali predhodni sodni nadzor, ki bi deloval kot varovalka pred zlorabami. Sep opozarja, da je absolutna prepoved pogosto neučinkovita, saj posamezniki odhajajo v tujino, kar vodi v t. i. reproduktivni turizem. Slovenija se torej izogne pravni odgovornosti, vendar problema ne reši, temveč ga prenese na druge pravne sisteme (Sep 2022). Ukrep torej ni povsem nujen, saj obstajajo druge pravne možnosti, ki bi bolj uravnoteženo uresničevale varovane dobrine.

To pomeni, da bi zakonodajalec lahko enake cilje (varstvo dostojanstva žensk, zaščita otroka) dosegel z manj invazivnimi in selektivno uporabljenimi ukrepi, kot so sodni nadzor nad vsako posamezno prošnjo, pogoj genetske povezanosti, ter zagotovitev prostovoljnosti in zaščite nosilke.

Kar zadeva sorazmernost, gre za tehtanje, ali koristi, ki jih ukrep prinaša, upravičujejo poseg v temeljne pravice izključenih oseb. Moškim je v celoti onemogočeno

uresničevanje pravice do starševstva po OBMP. Izključitev se nanaša na status posameznika (spol ter partnerski status), ne na njegovo sposobnost za starševstvo. Poseg zadeva pravico do zasebnega in družinskega življenja, osebnega dostojanstva in enakosti pred zakonom (14., 35. in 53. člen URS 1991; 8. člen EKČP).

Glede teže varovane dobrine se varuje integriteta žensk (v kontekstu nadomestnega materinstva), varuje se pravno stabilna ureditev OBMP, prav tako se ohranja ustaljeni pravni koncept družine.

Vendar zakonodajalec z absolutno prepovedjo onemogoči vsakršno individualizirano presojo. Ne preverja se, ali obstajajo okoliščine, v katerih bi bil postopek etično dopusten, pravno varen in družbeno sprejemljiv. S tem posega v pravice moških brez tehtanja njihovih legitimnih interesov in konkretnih življenjskih okoliščin.

Čeprav so varovane dobrine pomembne, poseg v pravice moških ni sorazmeren, ker zakonodaja ne ponudi nobene nadomestne poti do starševstva, razen posvojitve (ki je pravno omejena in postopkovno zapletena), prav tako prepoved temelji na splošni predpostavki, da moški ni sposoben biti samostojen ali enakopraven starš, kar ni utemeljeno z individualnimi presojami, nenazadnje pa druge države ponujajo varnejše, a bolj uravnotežene rešitve, brez da bi pri tem ogrožale dostojanstvo žensk ali koristi otroka.

Presoja po strožjih merilih bi morala upoštevati tudi razpoložljive tuje modele, ki dokazujejo, da je mogoče zagotoviti ustavno dopusten sistem, ki istočasno varuje otroke, spoštuje pravice žensk in omogoča posameznikom legitimno uresničevanje starševskih želja.

Upoštevanje navedeno, izključitev moških iz upravičenja do postopkov OBMP ne preneha testa sorazmernosti v celoti. Čeprav je cilj legitimen in deloma dosežen, ukrep ni nujen, in ob tehtanju interesov ni sorazmeren, saj povzroča prekomeren poseg v temeljne pravice posameznikov. Ustavno povsem dopustna bi bila ureditev, ki moškim dopušča dostop do uresničevanja biološkega starševstva z uporabo reproduktivne tehnologije pod strogimi pogoji, omogoča etično in pravno regulirano nadomestno materinstvo, vključuje nadzor sodišč ali posebnih komisij, ter ohranja temeljne vrednote ustavnega reda, a se hkrati prilagaja družbeni dinamiki in tehnološkemu napredku.

6.3 Sodno varstvo posameznikov

Sodno varstvo posameznikov na področju OBMP je ključen element pravne države in zagotavljanja učinkovitosti temeljnih človekovih pravic. Učinkovito sodno varstvo pomeni, da imajo posamezniki možnost, da pred neodvisnim sodiščem izpodbijajo akte, ravnanja ali opustitve državnih organov, ki posegajo v njihove pravice. V kontekstu OBMP gre predvsem za zaščito pravice do zasebnosti, osebnega dostojanstva, enakosti pred zakonom ter svobodnega odločanja o rojstvu otrok, kot jih zagotavljajo 14., 34., 35. in 55. člen URS (URS 1991).

Sodno varstvo posameznikov na področju OBMP je bilo doslej omejeno, saj ZZNPOB ni predvideval neposredne pravice posameznika do uporabe postopkov OBMP, temveč je določal zgolj pogoje za dovoljenost teh postopkov. To pomeni, da posameznice, ki so bile izključene iz tega kroga upravičenk (npr. samske ali istospolne ženske), niso imele neposredne pravne podlage za izpodbijanje zavrnitve na upravnem ali sodnem nivoju. Takšna ureditev je povzročala pravno praznino in onemogočala učinkovito uresničevanje pravic, kar je v nasprotju z načeli pravne države in učinkovitega pravnega varstva.

Z odločbo US RS št. U-I-418/20, U-I-847/21 pa se ta položaj bistveno spreminja. Ugotovitev protiustavnosti zakonskih določb pomeni, da imajo posameznice – zlasti samske ženske in ženske v istospolnih zvezah – do odprave protiustavnosti pravico zahtevati enako obravnavo kot ženske v raznospolnih zvezah. Če jim je postopek OBMP zavrnjen, lahko uporabijo različna pravna sredstva, kot so: posredna zahteva za oceno ustavnosti, pobuda za ustavni spor, pritožba na Varuha človekovih pravic, pritožba pri Zagovorniku načela enakosti (ki ima tudi sam možnost sprožiti postopek pred Ustavnim sodiščem), ter tožba na upravnem sodišču, če gre za izpodbijanje konkretnega akta organa – npr. zavrnitev s strani zdravstvene ustanove.

Odločba torej ne pomeni zgolj razglasitve protiustavnosti, temveč tudi ustvarja neposredno pravno podlago za varstvo pravic v konkretnih postopkih. Posameznice se lahko sklicujejo na ustavnosodno prakso in zahtevajo nediskriminatorno obravnavo. S tem se krepi učinkovitost sodnega varstva in se postopno uresničuje načelo pravne enakosti.

Po odpravi protiustavnosti se pričakuje tudi sistemska vzpostavitev pozitivnih pravic – torej oblikovanje novih podzakonskih aktov, smernic in kliničnih protokolov, ki bodo izrecno vključevali samske in istospolne osebe kot upravičenke do OBMP. Brez teh normativnih dopolnitev bo sodno varstvo še naprej težko dostopno, saj bo posameznica morala svojo pravico uveljavljati z zahtevnimi individualnimi postopki.

US RS v odločbi U-I-418/20, U-I-847/21 potrjuje, da pravica do OBMP izhaja iz širšega ustavnopravnega konteksta svobode odločanja o rojstvu otrok. Odločitev US RS tako ni zgolj teoretična razglasitev neustavnosti določenih členov zakona, temveč pomeni tudi podlago za nadaljnjo uveljavljivost pravic posameznic pred rednimi sodišči. Odločba torej odpira vrata k uveljavitvi ustavno skladne prakse tudi na ravni upravnega in civilnega sodstva, kar je pomembno za razvoj varstva reproduktivnih pravic kot človekovih pravic (Accetto 2024).

V praksi pa sodno varstvo pogosto ni enako dostopno vsem. Samske ženske, ženske v istospolnih zvezah in druge manjšinske skupine se soočajo z dodatnimi ovirami, ki vključujejo stroške sodnega postopka, dolgotrajnost reševanja zadev ter pomanjkanje specializiranega znanja pri sodnikih in strokovnjakih za OBMP. V slovenskem pravnem sistemu še ni razvite posebne sodne veje ali specializiranih oddelkov, ki bi obravnavali reproduktivne spore, kar vpliva na kakovost sodnega varstva (Kraigher-Mišič 2016).

Z vidika evropskega prava pa velja izpostaviti pomen 13. člena EKČP, ki zagotavlja pravico do učinkovitega pravnega sredstva. ESČP je v več primerih poudarilo, da morajo države zagotoviti dostop do sodišča za vse osebe, katerih pravice iz konvencije so bile kršene. V zadevi A. K. proti Latviji (ESČP 2016) je sodišče zapisalo, da mora biti pravno sredstvo na voljo ne le formalno, temveč mora biti tudi dejansko učinkovito in omogočiti odpravo kršitve. V kontekstu OBMP to pomeni, da mora država zagotoviti jasne postopke, po katerih lahko posamezniki uveljavljajo svoje pravice, ne glede na njihov osebni status.

Dodaten element sodnega varstva je tudi Zagovornik načela enakosti, ki lahko sproži postopek presoje domnevne diskriminacije. Čeprav ta organ ne more neposredno razveljaviti zakonskih določb, ima pomembno vlogo pri oblikovanju pravnega diskurza in pri pripravi podlag za ustavnosodne postopke. V zadevi OBMP je bil prav Zagovornik

eden od predlagateljev presoje ustavnosti, kar dokazuje njegov pomen kot kvazi-sodnega varuha pravic marginaliziranih skupin (Weber 2020).

V prihodnosti se lahko odpre tudi vprašanje glede nadomestnega materinstva, predvsem v zvezi s pravicami samskih moških in istospolnih moških parov. Sodnik Accetto je v svojem ločenem mnenju opozoril, da popolna izključitev teh skupin brez pravne ureditve možnosti nadomestnega materinstva predstavlja novo, potencialno ustavnopravno vprašanje, ki bo morda predmet nadaljnjih sodnih presojev (Accetto 2024).

V prihodnje bo bistvenega pomena, da se pravna ureditev dopolni z določitvijo jasnih procesnih mehanizmov za uveljavljanje pravic do OBMP, vključno z možnostjo vložitev pritožbe na zavrnjeno medicinsko odločitev, specializacijo sodne obravnave tovrstnih zadev ter krepitev pravnih pomoči za posameznice iz ranljivih skupin. Pravica do sodnega varstva ni le formalna pravica, temveč mora biti tudi vsebinsko učinkovita in dostopna. V nasprotnem primeru obstaja tveganje, da bodo tudi po ustavnosodni razglasitvi protiustavnosti izključevanja določenih skupin iz OBMP, njihove pravice ostale zgolj deklarativne.

Zato sodno varstvo na področju OBMP predstavlja ključen element za uresničevanje reproduktivnih pravic v praksi in je neposredno povezano s spoštovanjem temeljnih ustavnih vrednot: človekovega dostojanstva, enakosti, svobode in osebne avtonomije. Učinkovita pravna sredstva in ustrezna institucionalna podpora so pogoj za to, da ustavna odločba ne ostane mrtva črka na papirju, temveč postane orodje za realno doseganje reproduktivne pravičnosti.

7. Pravni položaj otrok, rojenih s pomočjo postopkov OBMP

Postopki oploditve z biomedicinsko pomočjo so v sodobni družbi odprli nova vprašanja, ki se ne dotikajo zgolj medicinske stroke, ampak globoko posegajo tudi v pravo, etiko in temeljne človekove pravice. Otrok, rojen s pomočjo OBMP, ima enake pravice kot vsak drug otrok, vendar se njegov pravni položaj lahko zaplete predvsem na dveh področjih: poznavanje izvora in pravno starševstvo. Ta dva vidika sta med seboj prepletена in terjata od pravnega sistema skrbno tehtanje različnih, pogosto nasprotujočih si interesov – od pravice otroka do poznavanja svojega izvora, pravic staršev, do zaščite zasebnosti in anonimnosti darovalcev spolnih celic (Dolžan 2015). Slovenska in tuja sodna praksa ter zakonodaja se nenehno razvijata v iskanju ravnotežja, ki bo v največji meri zavarovalo korist otroka, ki velja za temeljno vodilo družinskega prava (Del-Fabro 2017).

7.1 Pravica otroka do poznavanja svojega izvora

Pravica do poznavanja lastnega izvora je ključna komponenta otrokovega osebostnega razvoja in ena izmed osrednjih pravic, ki se dotikajo otrok, spočetih z OBMP (Dolžan 2015). Ta pravica je neločljivo povezana z oblikovanjem osebne identitete posameznika. Zavedanje o lastnih koreninah, genetski zasnovi in biološkem poreklu namreč zavzema ključen položaj tako v predstavi o sebi kot pri razvoju osebnosti (Dolžan 2015).

Pravica do poznavanja svojega izvora je del splošne osebostne pravice in posledično uživa posebno ustavnopravno varstvo (BGH 2015). Nemška sodna praksa, ki je vodilna na tem področju, to pravico izpeljuje iz prvega odstavka 2. člena v povezavi s prvim odstavkom 1. člena nemške Ustave, ki varujeta svoboden razvoj osebnosti in človekovo dostojanstvo. Ustavno sodišče Zvezne republike Nemčije je že pred časom zavzelo stališče, da pravica do poznavanja izvora uživa ustavnopravno varstvo. Ta pravica posamezniku zagotavlja zaščito v razmerju do državnih organov, ki mu ne smejo preprečiti dostopa do teh informacij (BGH 2015). Vendar pa je za uveljavljanje te pravice

v civilnopravnih razmerjih, na primer v razmerju do klinike, potrebna samostojna pravna podlaga, ki jo je sodna praksa razvila s pomočjo načela dobrovernosti (Dolžan 2015).

7.1.1 Sodna praksa nemškega Vrhovnega sodišča

Zvezno vrhovno sodišče Nemčije je v prelomni odločitvi (XII IZ 201/13 z dne 28. januarja 2015) potrdilo, da ima interes otroka do poznavanja svojega izvora praviloma večjo težo kot interes darovalca spolnih celic do anonimnosti (BGH 2015). Sodišče se je soočilo s primerom, ko sta tožnici, spočeti z donirano celico, od klinike zahtevali razkritje identitete biološkega očeta. Nižje sodišče je zahtevku ugodilo, pritožbena stopnja pa ga je zavrnila z argumentom, da bi to pravico lahko uveljavljali šele z dopolnitvijo 16. leta starosti (Dolžan 2015).

BGH je takšno stališče zavrnilo in poudarilo več ključnih točk:

- Potreba po poznavanju lastnih korenin obstaja neodvisno od otrokove starosti in se ne pojavi šele z določeno zrelostjo. Postavitev toge starostne meje bi nedopustno posegla v ustavnopravno varovano starševsko odgovornost. Starši so namreč tisti, ki odločijo, kdaj in kako bodo otroka seznanili z načinom njegovega spočetja, ob upoštevanju njegove osebnosti in razvojne stopnje (BGH 2015).
- Zahtevek otroka do klinike temelji na institutu pogodbe z zaščitnim učinkom v korist tretjih. Pogodba o OBMP med starši in kliniko ustvarja posebno vez tudi z otrokom, saj dolžnosti zdravnika (npr. zdravniški pregled darovalca) služijo tudi zaščiti otroka (BGH 2015).
- BGH je odločilo, da darovalec s samim darovanjem, ob zavedanju, da mu anonimnost po zdravniški praksi ni absolutno zagotovljena, implicitno privoli v možnost razkritja svoje identitete. S tem se je darovalec odpovedal svoji pravici do varstva osebnih podatkov (BGH 2015). V Sloveniji to področje še ni sistemsko urejeno, kar pomeni, da obstaja pravna praznina.

BGH je jasno poudarilo, da ima pri tehtanju vseh pravno zaščitenih interesov (otroka, darovalca, zdravnika) interes otroka do poznavanja svojega izvora praviloma večjo težo. Ta interes je osrednjega pomena za razvoj otrokove osebnosti, saj genetska sestava

oblikuje posameznika in je ključna za njegovo predstavo o sebi (BGH 2015; Dolžan 2015).

Sodišče je šlo še korak dlje in presodilo, da bi pravica otroka prevladala tudi v primeru, če bi zdravnik darovalcu v nasprotju s smernicami obljubil popolno anonimnost (Dolžan 2015). Argument za to je presenetljivo močan: darovalec je s svojim dejanjem bistveno prispeval k otrokovemu spočetju in zanj nosi socialno ter etično odgovornost, ki ob tehtanju interesov govori v prid razkritju njegove identitete. Morebitni drugi interesi darovalca, kot je strah pred preživninskimi ali dednopravnimi zahtevki, niso bili upoštevani kot zadosten razlog za zavrnitev, saj osebne pravice ne varujejo posameznika pred materialnimi posledicami sorodstva (BGH 2015; Dolžan 2015).

7.2 Pravno starševstvo in postopki OBMP

Določitev pravnega starševstva je drugo ključno področje, ki je v kontekstu OBMP lahko zapleteno. Medtem ko velja temeljno pravilo iz Družinskega zakonika, da je mati otroka ženska, ki ga je rodila, se vprašanja odpirajo pri določitvi drugega starša in v primerih, ki odstopajo od tradicionalne družinske strukture (Tabaković 2018).

V primeru samskih žensk, ki se odločijo za OBMP z darovano celico, je pravno starševstvo urejeno brez večjih težav – ženska, ki rodi otroka, je njegova mati, otrok pa pravno nima očeta, razen če se ta pozneje ugotovi s priznanjem ali sodno odločbo. Tudi pri raznospolnih parih, kjer se uporabi darovana celica, je status matere jasen, medtem ko za partnerja matere velja domneva očetovstva, če sta poročena.

Vprašanje pravnega starševstva postane kompleksnejše pri istospolnih parih. Čeprav Zakon o partnerski zvezi (ZPZ 2016) istospolnim parom izrecno ne dovoljuje skupne posvojitve in dostopa do postopkov OBMP, to ne pomeni, da starševstvo istospolnih parov v slovenskem pravnem redu ne obstaja (Zadravec 2019). Trditev, da sta po definiciji iz URS starša lahko le pripadnika različnih spolov, je zmotna in ne drži. URS sama pojma »starši« ne definira glede na spol in je v tem pogledu nevtralna. Omejitve izhajajo iz zakonske, ne pa iz ustavne ravni (Zadravec 2019).

Pravna teorija in praksa sta že priznali več poti za vzpostavitev pravnega starševstva istospolnih partnerjev. Ker ZPZ v veliki meri izenačuje pravne posledice partnerske in zakonske zveze, je mogoča razlaga, da lahko partner posvoji otroka svojega partnerja (t. i. enostranska posvojitev). Gre za primer, ko so vse dejanske družinske vezi že stkane in jim je treba dati le še ustrezen pravni položaj v največjo korist otroka (Zadravec 2019). V luči načela enakopravnosti (14. člen URS 1991) bi morala po analogiji z zakonsko zvezo veljati domneva, da je partner matere tudi drugi starš otroka, ki je rojen v času trajanja sklenjene partnerske zveze (Zadravec 2019). Starševstvo istospolnega para lahko v slovenskem pravnem redu nastane tudi s priznanjem tuje sodne odločbe, s katero sta partnerja postala posvojitelja otroka (Zadravec 2019). Problem bi, kot omenjeno, nastal pri moških parih, če bi se v prihodnosti uzakonilo nadomestno materinstvo, ali v primeru spora glede pravice do informacij o darovalcu.

7.3 Položaj otroka v kontekstu nadomestnega materinstva

Nadomestno (surogatno) materinstvo v Sloveniji de iure ni izrecno prepovedano, vendar je de facto nedostopno in kazenskopravno sankcionirano (Tabaković 2018). ZZNPOB prepoveduje izvajanje OBMP na ženski, ki namerava otroka po rojstvu prepustiti tretji osebi, Kazenski zakonik (KZ-1 2008) pa takšno ravnanje zdravstvenega osebja opredeljuje kot kaznivo dejanje (Tabaković 2018).

Zaradi teh omejitev se slovenski pari zatekajo k nadomestnemu materinstvu v tujini, kar pa odpira resna pravna in etična vprašanja (Tabaković 2018). Nadomestno materinstvo se lahko v določenih okoliščinah šteje za obliko izkoriščanja v okviru kaznivega dejanja trgovine z ljudmi. To velja, če je nadomestna mati prisiljena v nosečnost ali umetno oploditev. Par, ki »naroči« otroka, je kazensko odgovoren le, če je vedel, da je nadomestna mati žrtev trgovine z ljudmi, kar pa je v praksi težko dokazljivo.

Pari se po vrnitvi v Slovenijo soočajo s težavami pri urejanju osebnega statusa otroka. To jih lahko vodi v izvrševanje kaznivih dejanj, kot je ponarejanje listin (npr. tujega rojstnega lista) ali overitev lažne vsebine, da bi se vpisali kot starši in uveljavljali pravice, kot je porodniški dopust (Tabaković 2018).

7.4 Pravica ali dolžnost poznavanja izvora

Medtem ko nemška sodna praksa krepi pravico otroka do poznavanja izvora, pa odločitev ESČP v zadevi Mandet proti Franciji (ESČP 2016) kaže na kompleksnost razmerja med otrokovimi subjektivnimi željami in objektivno pravico do identitete (Kraigher-Mišič 2016).

V tem primeru je ESČP potrdilo odločitev francoskih sodišč, ki so v nasprotju z izrecno voljo 15-letnega dečka razveljavila očetovstvo njegovega socialnega očeta in kot pravnega očeta vpisala domnevnega biološkega očeta (Kraigher-Mišič 2016). ESČP je poudarilo, da ima otrok pravico do poznavanja resnice o svojem izvoru, tudi če sam tega ne želi. Kot legitimen cilj je sodišče prepoznalo pravico biološkega očeta do vzpostavitve pravnega razmerja z otrokom kot pomemben del njegove identitete (Kraigher-Mišič 2016).

Ta odločitev je naletela na ostro kritiko, zlasti v odklonilnem ločenem mnenju sodnice Nussberger (Kraigher-Mišič 2016). Opozorila je na nevarnost, da bi se pravica spremenila v dolžnost, kar ni skladno z načelom otrokovega najboljšega interesa (Kraigher-Mišič 2016). Po njenem mnenju bi morala biti otroku, zlasti skoraj polnoletnemu, prepuščena odločitev, ali želi poiskati svoje biološke korenine (Kraigher-Mišič 2016). Primer kaže na globoko napetost med abstraktnim pojmom »resnice« in dejanskim, socialnim in čustvenim svetom otroka (Kraigher-Mišič 2016).

7.5 Priporočila za ureditev v Sloveniji

Pravni položaj otrok, rojenih s pomočjo OBMP, v Sloveniji ostaja delno neurejen, kar ustvarja pravno negotovost za vse vpletene. Na podlagi analize tuje sodne prakse in domačih pravnih virov je za slovenski pravni red bistveno, da zakonodajalec celovito in sistemsko uredi to področje.

Treba je zakonsko urediti pravico otroka do poznavanja svojega izvora, ki ne sme biti vezana na starost. Upoštevajoč stališča nemškega sodišča, je treba zavreči koncept absolutne anonimnosti darovalca in vzpostaviti mehanizem za nadzorovano razkritje

podatkov ob upoštevanju vseh interesov, pri čemer mora prevladati otrokova korist (Dolžan 2015). Jasno je treba določiti pravila za ugotavljanje starševstva v vseh primerih OBMP, zlasti tam, kjer je prisotno t. i. načrtovano starševstvo (npr. pri istospolnih parih, ki uporabijo darovano celico). Pravni red mora slediti dejanskim življenjskim skupnostim in socialnemu starševstvu, ne da bi otroke diskriminiral na podlagi spolne usmerjenosti njihovih staršev (Zadravec 2019).

Staršem je treba zagotoviti podporo, hkrati pa jih zavezati k obveščanju otroka o načinu njegovega spočetja na način, ki je primeren njegovi starosti, osebnosti in razvojni stopnji. To je del starševske odgovornosti in ključno za otrokovo pravico do identitete (Dolžan 2015). Končni cilj vsake zakonodajne spremembe mora biti krepitev položaja otroka kot subjekta pravic in zagotovitev, da je njegova največja korist vodilo pri vseh odločitvah, ki zadevajo njegovo življenje.

8. Meja med dolžnostjo urejanja in pravico do svobodnega odločanja

Temeljno načelo, da ima vsakdo pravico svobodno odločati o rojstvu otrok, je v slovenskem ustavnem redu zapisano v 55. členu URS (1991), ki določa: »Odločanje o rojstvu otrok je svobodno. Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok«. Gre za temeljno pravico, ki izhaja iz zasebne sfere posameznika, in ki naj bi bila negativna pravica – torej pravica, da država ne posega – a tudi pozitivna, v tem smislu, da država mora ustvarjati pogoje za njeno dejansko uresničitev. To vključuje tudi pravico do dostopa do metod zdravljenja neplodnosti, med katerimi je tudi OBMP (Vrtačnik 2019). Kot poudarja Vrtačnik, se v tem členu ne izraža absolutna pravica do otroka, temveč pravica do postopkov, ki omogočajo spočetje, pri čemer mora biti njihova ureditev v skladu z drugimi ustavnimi načeli (npr. enakost, dostojanstvo, varstvo otrokovih pravic) (Vrtačnik 2019).

Vprašanje, ki se postavlja, je: »Ali mora država zakonodajno omogočiti vse medicinsko možne načine spočetja otroka, tudi če so sporna z vidika etike ali družbenih vrednot?«

Po sodni praksi ESČP (npr. S.H. in drugi v. Avstrija 2011) velja, da države niso dolžne uzakoniti vseh oblik OBMP, te imajo široko polje proste presoje, kako bodo uredile to področje, ker vključuje kompleksne moralne, kulturne in pravne razmisleke, vendar pa ne smejo diskriminirati pri razpoložljivih ukrepih in morajo zagotoviti koherenten in predvidljiv pravni okvir. To pomeni, da država ni dolžna legalizirati nadomestnega materinstva, vendar pa, če omogoča OBMP, mora to početi nediskriminatorno, skladno z načeli sorazmernosti, kot je bilo analizirano v poglavju 6.2.

Ena ključnih dilem je, ali je dolžnost države, da omeji dostop do nekaterih metod spočetja (npr. nadomestno materinstvo) v imenu varstva dostojanstva žensk, integritete medicine in koristi otroka. Sep utemeljuje, da lahko pravna prepoved nadomestnega materinstva temelji na zaščiti človeškega telesa pred instrumentalizacijo, zaščiti žensk pred

izkoriščanjem, zlasti v primeru komercialnega nadomestnega materinstva, ter zaščiti družbenega reda, ki temelji na osebnih razmerjih in ne pogodbenih konstrukcijah o starševstvu (Sep 2022). Vendar pa hkrati opozori, da absolutna prepoved lahko vodi v pravni vakuum, v katerem se posamezniki zatekajo v tujino, zakonodaja pa izgubi nadzor in sposobnost zaščite šibkejših udeležencev, zlasti otrok in žensk (Sep 2022).

V evropskem prostoru je mogoče zaznati pluralizem pravnih rešitev, saj nekatere države (npr. Španija, Portugalska, Grčija) dovoljujejo nadzorovano nadomestno materinstvo, druge (npr. Nemčija, Avstrija) ga prepovedujejo, vendar dopuščajo priznanje starševstva, če je otrok rojen v tujini, večina pa omogoča OBMP samskim ženskam, a še vedno izključuje samske moške. Scherpe pa opozarja, da bo pravna ureditev v prihodnosti morala slediti dejanskemu razvoju družbenih oblik, saj zakonodaja, ki ignorira družbeno realnost, izgublja legitimnost (Scherpe 2016).

9. Zaključek

Raziskava je pokazala, da pravna ureditev OBMP v Sloveniji izhaja iz zakonodajnega okvira, ki se je dolgo časa oprijemal tradicionalnega modela družine kot skupnosti moškega in ženske, katerih zmožnost spočetja otroka temelji na naravni reprodukciji. Z napredkom biomedicinskih znanosti in družbenih sprememb pa so ta izhodišča postala predmet ustavnopravne, etične in politične razprave (Vrtačnik 2019).

ZZNPOB je bil ob uveljavitvi leta 2000 zasnovan kot zakon, ki ureja zdravniško pomoč heteroseksualnim parom pri zdravljenju neplodnosti. Sčasoma pa je zakon zaradi družbenega napredka, razvoja pravic istospolnih parov in sodobnega razumevanja družine postal deloma zastarel in protiustaven, kar je potrdilo tudi US RS z odločbo U-I-418/20 (US RS 2024). Ta odločba je odpravila diskriminacijo žensk na podlagi zakonskega statusa ali spolne usmerjenosti, vendar se vprašanje moških (samskih ali v istospolnih zvezah) ni niti odprlo niti razrešilo (Sep 2022; Vrtačnik 2019). To potrjuje tezo o pravni nevidnosti moških pri reproduktivnih pravicah, ki jo izpostavljajo tudi primerjalne študije (Blyth 2010; Horsey 2015). Vendar odločba ni sistemsko posegla v celotno arhitekturo pravne ureditve OBMP in je bila osredotočena zgolj na odpravo neustavnosti glede žensk, pri čemer je področje moških ostalo povsem spregledano.

Osrednja ugotovitev te naloge je, da je izključitev moških iz dostopa do OBMP systemskega značaja, saj zakon ne predvideva moških kot samostojnih upravičencev, njihova edina možna pot do starševstva – nadomestno materinstvo – pa je zakonsko in kazenskopravno prepovedana (Sep 2022). Ta izključitev ni le posledica bioloških danosti, temveč tudi pravne konstrukcije izključitve, ki moške v celoti izloča iz sodobnih oblik reprodukcije, ne glede na njihovo starševsko sposobnost ali pripravljenost za odgovorno skrb za otroka. Tovrstna pravna rigidnost je bila večkrat kritizirana v mednarodni literaturi, saj ustvarja neenakost, ki je lahko v neskladju s sodobnimi standardi človekovih pravic (Scherpe 2016; Horsey 2018). Takšno stanje ne ustvarja le osebnih stisk in neenakosti, temveč tudi pravni paradoks, saj Slovenija po eni strani priznava raznolikost družinskih oblik, po drugi strani pa nekaterim skupinam onemogoča pot do njihovega nastanka.

Uporaba ustavnosodnega testa sorazmernosti, kot ga je razvilo US RS (npr. odločbi U-I-69/03 in U-I-57/06), pokaže, da je cilj izključitve legitimen, saj gre za varovanje koristi otroka, zaščite dostojanstva žensk in ohranitev etičnih standardov v medicini (Vrtačnik 2019); ukrep ni nujen, ker obstajajo milejši ukrepi, npr. pravno urejeno altruistično nadomestno materinstvo pod sodnim nadzorom (Sep 2022); ukrep ni sorazmeren v ožjem smislu, saj povzroča popolno izključitev določenih skupin iz možnosti starševstva. Tako zakonodaja, ki moškim ne omogoča nobene ustavno skladne poti do starševstva po OBMP, čeprav bi bile takšne poti ob primernem nadzoru mogoče, ne prestane ustavne presoje (Vrtačnik 2019). Slovenija s tem tvega tudi povečanje t.i. reproduktivnega turizma in dodatne pravne negotovosti otrok, rojenih v tujini s pomočjo nadomestnih mater (Müller 2020).

9.1 Odgovori na raziskovalne hipoteze

- Hipoteza 1: Trenutna pravna ureditev OBMP je ustavno problematična, ker ne omogoča dostopa samskim moškim in moškim v istospolnih zvezah.

Hipoteza je potrjena, saj pravna ureditev takšne skupine sistematično izključuje, kar ni sorazmeren ukrep (Sep 2022; Vrtačnik 2019). Test sorazmernosti pokaže, da zakonodajalec ni prepričljivo utemeljil, zakaj bi bil popolni izključitveni ukrep edina ustrežna možnost, zlasti ob obstoju reguliranih modelov v drugih državah (Horsey 2018; Blyth 2010).

- Hipoteza 2: Biološke razlike med spoloma lahko utemeljijo razlikovanje, vendar ne v tolikšni meri, da bi moškim v celoti onemogočile pravico do starševstva.

Hipoteza je potrjena, saj so biološke omejitve realne, vendar ne smejo biti pravni alibi za popolno izključitev brez možnosti regulirane alternative (Vrtačnik 2019). Pravo mora razlikovati med biološko neizvedljivostjo (ki jo je mogoče preseči s sodelovanjem tretje osebe) in pravno izključitvijo, ki se zdi prekomerna in neprožna (Sep 2022).

- Hipoteza 3: Nadomestno materinstvo ni nujno etično sporno, če se uredi pod strogim nadzorom.

Hipoteza je potrjena, ker urejene evropske države (npr. Grčija, Velika Britanija) omogočajo nadzorovano altruistično nadomestno materinstvo, kar kaže, da obstajajo sorazmerne poti (Blyth & Farrand 2005; Sep 2022). To potrjuje, da obstaja realna pravna možnost uskladitve varstva dostojanstva žensk, koristi otroka in pravice do starševstva moških posameznikov ali parov (Horsey 2018).

9.2 Predlogi za zakonodajno ureditev (de lege ferenda)

Na podlagi opravljenih analiz naloga predlaga vzpostavitev pravne podlage za altruistično nadomestno materinstvo, omejeno na sorodstvene ali etično utemeljene primere, s sodno potrditvijo (Sep 2022). Predlaga se odprava spolne in partnerske omejitve v ZZNPOB in postopkih OBMP, kjer bi bila upravičenost do teh postopkov vezana na individualno presojo psihosocialne sposobnosti za odgovorno starševstvo (Vrtačnik 2019). Takšna ureditev bi morala vključevati tudi strokovno presojo koristi bodočega otroka in predhodno preverjanje etičnih pogojev nadomestnega materinstva, zlasti izogibanje finančnim spodbudam (Sep 2022; Vrtačnik 2019).

Nujna je zakonodajna opredelitev koncepta funkcionalne družine, ki upošteva socialno starševstvo kot ustavnopravno relevantno vez, s čimer bi bilo mogoče ustrezno urediti pravni status otrok v raznolikih družinskih oblikah, vključno z istospolnimi in enostarševskimi skupnostmi (Sep 2022). Priporočljivo je tudi sistemsko zavarovanje pravic otrok, rojenih s pomočjo nadomestnega materinstva, vključno z določbami o pravici do poznavanja izvora, urejanju državljanstva ter pravni zaščiti razmerja med otrokom in starši (Gottlieb et al. 2000; Sep 2022). Nazadnje naj se v kazensko zakonodajo vnese ločitev med komercialnim in altruističnim nadomestnim materinstvom, pri čemer naj bo komercialna oblika še naprej prepovedana, altruistična pa dovoljena pod strogo regulacijo (Sep 2022). Prav tako je priporočljivo uvesti javni register nadomestnih mater in strokovnih institucij, ki bi spremljale izvajanje teh postopkov, da se preprečijo zlorabe in prikrita komercializacija (Horsey 2015).

9.3 Zaključna refleksija

Vprašanje OBMP ni zgolj medicinsko ali tehnično, temveč globoko ustavnopravno in etično. Pravo se mora zavedati svoje dvojne vloge: po eni strani mora ščititi ranljive skupine (zlasti ženske in otroke), po drugi pa ne sme postati orodje izključevanja posameznikov iz temeljnih življenjskih izkušenj, kot je starševstvo (Vrtačnik 2019).

Možnost, da posameznik – ne glede na spol ali usmerjenost – postane starš, mora temeljiti na načelu sorazmernosti, človekovega dostojanstva in koristi otroka. Absolutne prepovedi brez možnosti reguliranih alternativ vodijo v neenakost, ustvarjajo pravni vakuum in pogosto spodbujajo iskanje rešitev v tujini, kjer država nima več nadzora (Sep 2022). To pomeni tudi izogibanje odgovornosti države za pravno in socialno zaščito otrok, rojenih v takšnih postopkih zunaj slovenskega pravnega reda (Müller 2020).

Slovenski pravni red potrebuje zrel premislek: kako varovati dostojanstvo, preprečevati izkoriščanje, in hkrati omogočiti uresničevanje legitimne človekove želje – postati starš. To je ena ključnih nalog sodobne družinske ustavnosti, ki mora s pravnimi sredstvi slediti dejanskemu življenju, znanstvenemu napredku in pluralni družbeni realnosti 21. stoletja (Scherpe 2016). Gre za preizkus sposobnosti pravnega sistema, da preseže binarne spolne delitve in razvije odgovore, ki bodo v skladu z vrednotami človekovih pravic, a hkrati pozorni na zaščito najranljivejših – otrok in žensk (Sep 2022; Vrtačnik 2019).

Reference

Monografije in komentarji

Accetto, Matej. 2024. Pritrdilno ločeno mnenje predsednika dr. Mateja Accetta k Odločbi Ustavnega sodišča RS, št. U-I-418-20, U-I-847-21, 2024. Priloga k Uradnemu listu RS, št. 87/22.

Jackson, Emily. 2022. *Medical Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: University Press. Dostopno na: <https://global.oup.com/academic/product/medical-law-9780192843456?cc=si&lang=en&> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Knez, Rajko. 2024. Pritrdilno ločeno mnenje sodnika dr. Rajka Kneza k Odločbi Ustavnega sodišča RS, št. U-I-418-20, U-I-847-21, 2024. Priloga k Uradnemu listu RS, št. 87/22.

Končina Peternel, Mateja. 2011. Človekove pravice in temeljne svoboščine, 55. člen. Komentar. Dostopno na: <https://e-kurs.si/komentar/komentar-6/> (pridobljeno 1. 8. 2025).

Kraljić, Suzana. 2019. *Družinski zakonik s komentarjem*. Maribor, Založba WD.

Mežnar, Špelca. 2024. Pritrdilno ločeno mnenje sodnice dr. Špelce Mežnar k Odločbi Ustavnega sodišča RS, št. U-I-418-20, U-I-847-21, 2024. Priloga k Uradnemu listu RS, št. 87/22.

Ministrstvo za zdravje RS. 2009. Človekove pravice v zvezi z biomedicino. Oviedska konvencija in dodatni protokoli. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/KME/Oviedska-konvencija-in-protokoli-MZ.pdf> (pridobljeno 1. 8. 2025).

Novak, Barbara. 2022. *Družinsko pravo: po družinskem zakoniku in zakonu o nepravdnem postopku*. Uradni list Republike Slovenije.

Scherpe, Jens M. 2016. *European Family Law Volume II: The Changing Concept of 'Family' and Challenges for Domestic Family Law*.

Sep, Martina. 2022. Surogatno materinstvo. Doktorska disertacija. Dostopno na: <https://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=8703> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Spranger, Tade M. 2010. Recht und Bioethik. Jus Publicum 190.

Šorli, Marko. 2024. Delno odklonilno ločeno mnenje sodnika Marka Šorlija k Odločbi Ustavnega sodišča RS, št. U-I-418-20, U-I-847-21, 2024. Priloga k Uradnemu listu RS, št. 87/22.

Šugman Stubbs, Katja. 2024. Pritrdilno ločeno mnenje sodnice dr. Katje Šugman Stubbs k Odločbi Ustavnega sodišča RS, št. U-I-418-20, U-I-847-21, 2024. Priloga k Uradnemu listu RS, št. 87/22.

Vrtačnik, Urban. 2019. Pravni vidiki biomedicinske pomoči pri spočetju. Doktorska disertacija. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=107736> (pridobljeno 24. 7. 2025).

Članki in druga strokovna/znanstvena dela

Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother, Requested by the French Court of Cassation, zahteva št. P16-2018-001, z dne 10. 4. 2019. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6380464-8364383%22%5D%7D> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Blyth, Eric & Farrand, Abigail. 2005. Reproductive tourism – a price worth paying for reproductive autonomy? Critical Social Policy. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018305048969> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Blyth, Eric. 2010. Parental orders and identity registration: One country, two systems. International Journal of Law, Policy and the Family. Dostopno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09649069.2010.539353> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Crawshaw, Marilyn, Blyth, Eric & van den Akker, Olga. 2013. The changing profile of surrogacy in the UK – Implications for national and international policy and practice. *Journal of Social Welfare and Family Law*. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/272123819_The_changing_profile_of_surrogacy_in_the_UK_-_Implications_for_national_and_international_policy_and_practice (pridobljeno 1. 8. 2025).

Del-Fabro, Andrej. 2017. Družinski zakonik je v dobro otrok in družin. *Pravna praksa*, št. 12-13, 2017, str. 3–4.

Delia, Erika. 2021. Pravica samskih žensk do umetne oploditve. Magistrsko delo. Dostopno na: <https://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=8571&lang=slv> (pridobljeno 24. 7. 2025).

Dolžan, Judita. 2015. Pravica otroka do poznavanja svojega izvora v postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo. *Pravna praksa*, št. 16-17, 2015, str. 33-34.

Drobež, Eneja. 2018. Vpliv spremembe spola na družinska razmerja. *Pravna praksa*, št. 1, 2018, str. 27.

Gottlieb, Claes; Lalos, Othon; Lindblad, Frank. 2000. Disclosure of donor insemination to the child: the impact of Swedish legislation on couples' attitudes. Dostopno na: <https://academic.oup.com/humrep/article-abstract/15/9/2052/2915467?redirectedFrom=fulltext> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Horse, Kirsty. 2018. Surrogacy in the UK: further evidence for reform: Second Report of the Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform. *Surrogacy UK*. Dostopno na: <https://kar.kent.ac.uk/71557/1/Surrogacy%20in%20the%20UK%202nd%20Report%202018.pdf> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Horse, Kristy. 2015. Surrogacy in the UK: Myth busting and reform. *Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform*. Dostopno na: https://www.familylaw.co.uk/docs/pdf-files/Surrogacy_in_the_UK_report.pdf (pridobljeno 13. 7. 2025).

Instituto Bernabeu. Legislation in Spain and Europe on Assisted Reproduction. Dostopno na: <https://www.institutobernabeu.com/en/spanish-law-on-assisted-reproduction/> (pridobljeno 22. 7. 2025).

Istenič, Miha. 2016. Svobodno odločanje o rojstvu otrok. Pravna praksa, št. 39-40, 2016, str. 24.

Kogovšek-Šalomon, Neža. 2015. Ustavni razlogi za prepoved referenduma o porokah istospolnih partnerjev. Pravna praksa, št. 24-25, 2015, str. 15-16.

Kogovšek-Šalomon, Neža. 2015. Združitev družine - med restriktivnostjo državnih politik in pravico do varstva družinskega življenja. Pravna praksa, št. 5, 2015, str. 20-21.

Končina Peternel, Mateja. 2019. Družinskemu zakoniku na pot. Pravna praksa, št. 14, 2019 str. 3.

Kraigher-Mišič, Tina. 2016. Poznavanje svojega pravega izvora - pravica ali dolžnost otroka? Pravna praksa, št. 10, 2016, str. 25-26.

Müller, Henrik. 2020. Unser Embryonenschutzgesetz ist lückenhaft und restriktiv. Dostopno na: https://www.laborjournal.de/rubric/hintergrund/hg/m_hg_20_04_02.php?consent=1 (pridobljeno 13. 7. 2025).

Neuvirt, Gabrijela. 2014. Pravice mater pri nadomestnem materinstvu v Evropski uniji (EU). Diplomsko delo. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=45985> (pridobljeno 13. 7. 2025).

Tabaković, Jasmina A. 2018. Kazenskopravni vidik nadomestnega materinstva. Pravna praksa, št. 44, 2018, str. 16-18.

Van den Akker, Olga B. A. 2007. Psychological aspects of surrogate motherhood. Human Reproduction Update. Dostopno na: https://academic.oup.com/humupd/article-abstract/13/1/53/749903?redirectedFrom=fulltext#google_vignette (pridobljeno 17. 7. 2025).

Velkaverh, Aleš. 2014. Po nadomestno materinstvo v tujino. Pravna praksa, št. 38, 2014, str. 28.

Vovk, Irena. 2014. Partnerska skupnost. Pravna praksa, št. 42-43, 2014, str. 40.

Vovk, Irena. 2015. Pravni položaj istospolnih partnerstev in starševstva v Sloveniji. Pravna praksa, št. 20-21, 2015, str. 44-45.

Weber, Nana. 2020. Domneva očetovstva, ko gre za istospolni partnerki. Pravna praksa, št. 1-2, 2020, str. 28–29.

Weber, Nana. 2020. Doseg pravnih posledic partnerske zveze v luči ureditve družinskih razmerij. Pravna praksa, št. 21, 2020, str. 14–18.

Weber, Nana. 2021. Ali je samska ženska lahko rejnica. Pravna praksa, št. 12, 2021, str. 23.

Zadravec, Mojca. 2019. Novi Komentar Ustave RS in starševstvo istospolnih parov. Pravna praksa, št. 24-25, 2019, str. 15-17.

Pravni viri

Zakonodaja

2024 California Code, Family Code – FAM, DIVISION 12 - PARENT AND CHILD RELATIONSHIP, PART 7 - SURROGACY AND DONOR FACILITATORS, ASSISTED REPRODUCTION AGREEMENTS FOR GESTATIONAL CARRIERS, AND OOCYTE DONATIONS. Dostopno na: <https://law.justia.com/codes/california/code-fam/division-12/part-7/> (pridobljeno 17. 7. 2025).

Bundesgerichtshof (BGH). 2015. Supreme Court of Germany decision XII ZR 201/13. Dostopno na: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/supreme-court-germany-decision-xii-zr-201/13.html> (pridobljeno 18. 7. 2025).

Code civil. 1994. Dostopno na: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/2025-06-30 (pridobljeno 17. 7. 2025).

Družinski zakonik (DZ). 2017. Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7556> (pridobljeno 10. 7. 2025).

LOI n° 2021-1017 du 2 août 2021 relative à la bioéthique (1). 2021. Dostopno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043884384> (pridobljeno 18. 7. 2025).

Ustava Republike Slovenije. 1991 (s spremembami in dopolnitvami). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=USTA1> (pridobljeno 2. 7. 2025).

Zakon o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM). 2002. Uradni list RS, št. 59/02, 61/07 – ZUNEO-A, 33/16 – ZPZ-D in 59/19. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3418> (pridobljeno 1. 8. 2025).

Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP). 2008. Uradni list RS, št. 15/08, 55/17, 177/20 in 100/22 - ZNUZSZS. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4281> (pridobljeno 1. 8. 2025).

Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2). 2022. Uradni list RS, št. 163/22. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7959> (pridobljeno 10. 7. 2025).

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD). 2016. Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7273> (pridobljeno 10. 7. 2025).

Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB). 2000. Uradni list RS, št. 70/00, 15/17 – DZ in 100/24 – odl. US. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO2518> (pridobljeno 10. 7. 2025).

Predlog zakona

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB-A), EPA 2023-IX, 2025. Dostopno na: https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/zakonodaja/izbran/!ut/p/z1/jY_BCoJAFEW_xYVb31OxrJ0SGGMRapLNjSmUVBHximhr09oVZT4dvdzyoUHFDKgbf6oeK4q0eb1mM90cSGr0CNh

YGLgBC5Gx_AQk62Prr-
E0xdgxQ5GG8vfJ2hjkphA5_j45zyc508AdHqeAOW1KN6vem1huxyoZDcmmTTucqx
Lpbp-raOOwzAYXAheM-
MqGh1_KaXoFWSfJHRNmmbPHTt5mvYCc9LReA!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQS
Eh/?uid=C8781FC075038CCCC1258C59003665FC&db=pre_zak&mandat=IX
(pridobljeno 14. 6. 2025).

Mednarodni dokumenti

Evropska konvencija o človekovih pravicah - EKČP. 1950 (s protokoli). Uradni list RS, št. 33/94, MP, št. 7/94. Dostopno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slv (pridobljeno 13. 7. 2025).

German Embryo Protection Act (October 24th, 1990): Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz-ESchG). 1991. Dostopno na: https://academic.oup.com/humrep/article-abstract/6/4/605/639936?redirectedFrom=PDF#google_vignette (pridobljeno 1. 8. 2025).

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah. 2012. Uradni list Evropske unije C 326/391. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sl:PDF> (pridobljeno 13. 7. 2025).

SOU 2016: 11. 2016. Olika vägar till föräldraskap. Dostopno na: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2016/02/sou-201611/> (pridobljeno 1. 8. 2025).

UK Public General Acts. 1985. Surrogacy Arrangements Act. Dostopno na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49> (pridobljeno 22. 7. 2025).

UK Public General Acts. 2008. Human Fertilisation and Embryology Act. Dostopno na: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents> (pridobljeno 22. 7. 2025).

Sodna praksa

Ustavno sodišče RS

Odločba US RS št. U-I-425/06 z dne 2. 7. 2009 (Uradni list RS, št. 55/09). Dostopno na: <https://www.us-rs.si/sl/zadeve-in-odlocitve/odlocitve/u-i-42506> (pridobljeno 3. 7. 2025).

Odločba US RS št. U-I-486/20, Up-572/18 z dne 16. 6. 2022 (Uradni list RS, št. 94/22). Dostopno na: <https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2022/07/U-I-486-20-Up-572-18-Odlocba.pdf> (pridobljeno 3. 7. 2025).

Odločba US RS št. U-I-91/21-19, Up-675/19-32 z dne 16. 6. 2022 (Uradni list RS, št. 94/22). Dostopno na: <https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2022/07/U-I-91-21-Up-675-19-Odlocba.pdf> (pridobljeno 3. 7. 2025).

Odločba US RS št. U-I-418/20, U-I-847/21 z dne 16. 10. 2024 (Uradni list RS, št. 100/24). Dostopno na: <https://www.us-rs.si/wp-content/uploads/2024/11/U-I-418-20-U-I-847-21.pdf> (pridobljeno 3. 7. 2025).

Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP)

A.K. proti Latviji (Case Of A.K. v. Latvia), št. 33011/08, sodba z dne 24. 6. 2014. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-145005%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-145005%22]}) (pridobljeno 7. 7. 2025).

Evans proti Združenemu kraljestvu (Evans v. the United Kingdom), št. 6339/05, sodba Velikega senata z dne 10. 4. 2007. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-80046%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-80046%22]}) (pridobljeno 7. 7. 2025).

Labassee proti Franciji (Labassee v. France), št. 65941/11, sodba z dne 26. 6. 2014. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22002-9780%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22002-9780%22]}) (pridobljeno 7. 7. 2025).

Mennesson proti Franciji (Case of Mennesson v. France), št. 65192/11, sodba z dne 26. 6. 2014. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-145389%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-145389%22]) (pridobljeno 7. 7. 2025).

Paradiso in Campanelli proti Italiji (Case of Paradiso and Campanelli v. Italy), št. 25358/12, sodba Velikega senata z dne 24. 1. 2017. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-170359%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-170359%22]) (pridobljeno 7. 7. 2025).

S. H. in drugi proti Avstriji (Case of S. H. and Others v. Austria), št. 57813/00, sodba Velikega senata z dne 3. 11. 2011. Dostopno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-107325%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-107325%22]) (pridobljeno 7. 7. 2025).

Tuja sodna praksa

Federal Supreme Court, XII. Civil Appeals Division (Bundesgerichtshof, XII. Zivilsenat). 2014. Supreme Court of Germany decision XII ZB 463/13 (Bundesgerichtshof Beschluss XII ZB 463/13). Dostopno na: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/supreme-court-germany-decision-xii-zb-463/13-bundesgerichtshof-beschluss-xii.html> (pridobljeno 7. 7. 2025).

Tribunal Supremo, sala segunda, (penal), 2014, STS 835/2014, 21 de Noviembre de 2014. Dostopno na: <https://vlex.es/vid/551912810> (pridobljeno 7. 7. 2025).

Tribunal Supremo, sala primera, (Civil), 6. februar 2014, STS 835/2013, 6 de Febrero de 2014. Dostopno na: <https://vlex.es/vid/filiacion-reconocimiento-extranjero-494106606> (pridobljeno 7. 7. 2025).

Cour de cassation, Assemblée plénière, 3. julij 2015, Pourvoi n° 14-21.323. Dostopno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000030841802/> (pridobljeno 7. 7. 2025).